

(सरकारी तथा वडोदरा राज्यना)
केळवणीखातामां चालती)

बाल-गरबावली.

ဒါ

ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ સાક્ષર

स्व. नवलराम लक्ष्मीराम.

આવૃત્તિ ૨૬ મી.

ମଟ୍ଟ 13,000

१५१५.

दि'मत ०-३-५.

स्वर्गस्थ साक्षर

नवलराम लक्ष्मीरामना

पुत्र

धीमतराम नवलरामे

गद्यपद्यात्मक रत्नेलुं

विजयशर्मा कृत

हितोपदेशानुं

साध्यांतर

किंमत ३. १.

मणवानुं ठेकाणुं:—

मुकुन्दलाल कुरसनादास नारणदास—मुद्रित.

BAL-GARABAVALI

OR

A SONG-BOOK FOR GIRLS

BY

The lato NAVALRAM LAKSHMIRAM,
Principal, Training College, Kathiawar.

બાલ-ગરબાવલી.

કર્તા

રા. રા. નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા

ગં. સ્વ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ-સુરત.

આવૃત્તિ ૨૬ મી.

આ પુસ્તકની માલીકી સન ૧૮૬૭ના રૂપમા આક્ટ પ્રમાણે
ધીમતરામ નવલરામે નોંધાવી છે.

સંવત ૧૯૭૫—૬૦ સં ૧૯૧૯

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ઓપીરાઈટ-અંશક
૮૩૮

છપાતી પ્રસિદ્ધ કરનાર—

જં. સ્વ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ
કે. કેળાપીઠ-સુરત.

સુરત-ચોટાના પૂલ ઉપર “ સુરત સ્ટીટી ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
દાકેરદાસ માનમિંહે છાપી.

પ્રસ્તાવના

મનની કેળવણીમાં અભ્યાસ એ એક અવશ્યનું સાધન છે; સારી કવિતા માણસનાં રસજ્ઞાન તથા કલ્પનાને કેળવણીથી પ્રદુક્ષિત કરે છે; તેને સારૂ સુખનું એક નવું તથા આપૂટ બાંં ઉઘાડે છે; અને મનની ઉંચી વૃત્તિઓને જાગૃત કરી તેની પાસે ઉંચાં કર્મ કરાવે છે. શાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરિપક્વ થએલી બુદ્ધિને કોમળ, ચપળ, ઉમંગી તથા ઉદાર કરનાર સારી કવિતાજ છે.

પણ બાળ કેળવણીને લાયક કવિતા મળવી મુશ્કેલ પડે છે; કેમકે કવિતા ઘણું કરીને પોતાની અવસ્થાનોજ રસ વર્ણવી જાય છે, અને બાલ્યાવસ્થાના રસ અને કલ્પનામાં ઉતરવું એ બહુ અઘરું છે. એ દારણથી સઘળી ભાષામાં સારી બાળ-કવિતા થોડીજ દાહામાં આવે છે. આપણી ભાષામાં તો તેની કેવળ ખોટજ છે.

એ ખોટ પૂરી પાડવાને અર્થે મારો વિચાર ઘણા વખતથી યથાશક્તિ કાંઈ કરવાનો હતો, અને તેથી કેળવણી બાતાની તરફથીજ ગરબાવળીની માંગણી આવતાં મેં તે ઉમંગથી ઝીલી લીધી છે. એમાં ધારેલી મતલબ કેટલી પાર પડી છે—એટલે એમાં રસ કેટલો આવ્યો છે, અને તેમાં તે બાળકથી અહણુ થઈ શકે એવો કેટલો છે—એનો નિર્ણય કરવો એ બાળ કેળવણીના ચતુર અનુભવીઓનું કામ છે. ગરબીઓ કેવી રીતે ગાવી તે જાણવાને સારૂ

તેને મથાળે એક પ્રસિદ્ધ * કડી મૂકવાનો રિવાજ છે, પણ તે પ્રમાણે કેટલાંક કારણોથી આ ચોપડીમાં થઈ શક્યું નહિ, તે છતાં તેનો પદ્યબંધ તો જણાય એમ ધારી મેં તેનાં સાંકેતિક નામ ત્યાં લખ્યાં છે:—જેમકે ચોચોકા એટલે ચાર ચાર માત્રાના ચાર ગણુ જેના પ્રત્યેક ચરણમાં સમાયલા છે તે. જ, હ, ડ, ઓ, વગેરે નામને અંતે જે પ્રત્યય લગાડ્યા છે તેમાં પણ મર્મ રહેલો છે, પરંતુ તે સધળો વિસ્તાર આ ઠેકાણે આપી શકાતો નથી.

મુ. રાજકોટ, તા. ૬ ટૂં સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૭.

ન. લ.

* પણ એની જરૂર જણાવવાથી સન ૧૮૭૬ ના એપ્રિલ માસના ગુજરાતશાળાપત્રમાં એ પ્રસિદ્ધ કડીઓ મેં મહેતાજીની જાણને માટે બતાવેલી છે.

સાંકળીઉં.

વિષયનું નામ.

પૃષ્ઠ.

(ત્રીજા ધોરણ સુધી ભળનારીઓને સારુ.)

બાલપ્રાર્થના	૧
વા'લી વેન... ..	૩
છોડીઓની ઉજાણી	૪
ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ ભાગ ૧ લો	૬
” ” ” ૨ જો... ..	૭
” ” ” ૩ જો	૯
નિશાલનું ઘર્ણન	૧૦

(ચોથું ધોરણ ભળનારીઓને સારુ.)

ઈશ્વરનું સ્તવન... ..	૧૨
ચોમાસાની શરુઆત	૧૩
જનાવરની જાન... ..	૧૪
ભળવાનો વચ્ચત જાય છે... ..	૧૬
માયાના ગુણ	૧૮
ચોમાસાના ચાર માસ	૨૦

(પાંચમું ધોરણ ભળનારીઓને સારુ.)

માતૃસ્તવન	૨૨
ગુજરાતનો મુસાફરી	૨૪
ચોમાસાનું ચિત્ર... ..	૩૦

विषयनुं नाम.	पृष्ठ.
वैशाख मासनुं चित्र...	...३१
जेठ मासनुं चित्र...	... ३२
भक्तिनुं परोढीउं	... ३३

(छट्ठुं धोरण भणनारीओने सारु.)

प्रभातवर्णन ३३
इतिहासनी आरसी ३५
वसंतवर्णन ३७
गुणनुं कजोडुं अथवा वहेमी स्त्रीनुं वर्णन ३९
बाललपननां तमाम नुकसान ४१

(फीमेल ट्रेनिंग कोलेजने सारु.)

लाडी विदाय गरबी १ ली...	... ४२
” ” २ जी ४४
” ” ३ जी...	... ४६
” ” ४ थी ४७
स्त्रीस्वरूप...	... ५१
नीतिनो चीलो ५३
‘मारी भरतभूमि’-एक स्वदेश स्तोत्र ५५
एक वेण राखवा विषे ५८
जूठ नहि बोलवा विषे ६०
बालक पर प्रीति ए स्त्रीनुं भूषण छे ६२
विश्वंभरनो उपकार ६३

બાળ પ્રાર્થના.

ઘોઢ (માપ ચોથોઢ)

- માગું માગું, છો ઈશ્વર આપ રે,
પ્રાણી માત્રના મા ને આપ રે;
જેની શક્તિનું નહિ કંઈ માપ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૧
- માગું માગું પ્રથમ તમ પ્રેમ રે,
રાખો રાખો અમ પર રહેમ રે;
તમ રહેમેજ રહીએ ક્ષેમ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૨
- માગું માગું કુશળ મારી માતને,
માગું માગું કુશળ મારા તાતને;
માગું કુશળ ભાંડુઓના સાથને,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૩
- માગું માગું, અમને તમે પાળજો,
અન્ન વસ્ત્ર ને આખર આલજો;
જન સર્વનાં સંકટ ટાળજો,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૪
- માગું માગું, હું આણી વા'લને,
આપો આપો, સુખદિ હું પાળને;

કાપો કાપો કુતર્ક કુચાલને,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૫
માગું માગું, માયાપની સેવ રે,	
સદા સાચુંજ બોલ્યાની ટેવ રે;	
મારા મનનો, હરો અહમેવ ^૧ રે,	"
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૬
માગું માગું, માયાળુ સ્વભાવ રે,	
મીઠા બોલ, ને સૌ પર ભાવ રે;	
છે જોથીજ જગમાં નિભાવ રે,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૭
માગું માગું, સુમાર્ગ ખતાવ રે,	
મારા દોલમાં દયા તું વસાવ રે;	
પરમારથ ^૨ પૂર્ણ ^૩ કરાવ રે,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૮
માગું, વિધાનું વ્યસન ^૪ લગાડજે,	
મારી અંતર આંખો ઉઘાડજે;	
ગૃહ સત્યનો મુરજ ઉગાડજે,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૯
હું આ માગ્યું, હું માગવા જોગ રે,	
આપ આપ છો આપવા યોગ્ય રે;	
હવે આપો જે હોય યોગ્ય ^૫ રે,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૧૦

૧ અહંકાર. ૨ જીવનું કલ્યાણ થાય એવાં કામ. ૩ પરાબર.
૪ ટેવ. ૫ તુકસાન વગરનું.

નિશાળે જતી છોડીનું વર્ણન-વા'લી બેન.

ગરબી (ચોથોઁકા)

મારી *વા'લી બેન છે બહુ છોટી બે,	
પણ ડા'પણમાં મોટી બે.	૧
મારી વા'લી બેનને નહિ રાદો બે,	
હસતોજ આખો દા'ડો બે.	૨
મારી વા'લી બેન વા'જે પહેલી બે,	
ઝોડે સૌથી પહેલી બે.	૩
મારી વા'લી બેન દાતણ નિત્યે બે,	
કરે, ને નાહે પ્રીતે બે.	૪
મારી વા'લી બેન વાળ ઝોળાવે બે,	
રોજ કપાળ લુછાવે બે.	૫
મારી વા'લી બેન સો સુધી ગણતી બે,	
ભાવે "ભૂ પા" ભાણતી બે.	૬
મારી વા'લી બેન ચાલી નિશાળે બે,	
ચૂકે નહિ ઝે દાળે બે.	૭
મારી વા'લી બેન સિલેટ સાગી બે,	
દીસે છે બહુ ડાહી બે.	૮
મારી વા'લી બેન પેન તો માગે બે,	
સૌને વા'લી લાગે બે.	૯

*જ્યાં આણું (') અધ્યાહાર ચિહ્ન મૂક્યું હોય ત્યાં કોઈ હકારનો ઉચ્ચાર છે એમ જાણવું. જેમકે વા'લી એ વહાલી લાગ્યું હોય ત્યારે જેમ વાંચીએ છીએ તેમ વાંચડ.

મારી વા'લી બેન ઠમ ઠમ ચાલે જો,	
ચોપડી હાથમાં ઝાલે જો.	૧૦
મારી વા'લી બેન પાઠ કરે છે જો,	
સૌમાં સરસ ઠરે છે જો.	૧૧
મારી વા'લી બેન વાંચે વાતો જો,	
હરખ સરવને થાતો જો.	૧૨
મારી વા'લી બેન લઈને તાળી જો,	
ગરબી ગાય રસાળી જો.	૧૩
મારી વા'લી બેનના બોલ મીઠા જો,	
દુનીયામાં નથી દીઠા જો.	૧૪
મારી વા'લી બેન વા'લાં લાગો જો,	
મન ગમે તે માગો જો.	૧૫

છોટીઓનાં ઉજાળી.

ગરબી. (અષ્ટચાકા)

સૌ અલોઓ હળીમળો આવો, આજ,	
આપણે કરોએ ઉગણી,	
સૌ કાંઈ કાંઈ ધરથી લાંવા. આજ, આપણે૦	૧
કે લાવી ચણા, કે ધાણી, આજ, આપણે૦	
કે કેપડું ખાંડ તો આણી. આજ, આપણે૦	૨
કે ખજૂર ખાળી લાવી, આજ, આપણે૦	
કે ચારોળી ચાવતી આવી. આજ, આપણે૦	૩
કે કહે એ થઈ તો * અજીઠી, આજ, આપણે૦	

કો લાવી બદામો મીઠી.	આજ, આપણે	૪
કોએ પસ્તાં સસ્તાં આણ્યાં,	આજ, આપણે	
સોએ * ખોરાં ખૂબ વખાણ્યાં.	આજ, આપણે	૫
કો કોકડીઓ, કો દ્રાખો,	આજ, આપણે	
કો લાતોં મુળો આખો.	આજ, આપણે	૬
કો બરફોં બરફજ સરખી,	આજ, આપણે	
નેઈ બાળક કૂવાં હરખી.	આજ, આપણે	૭
કોઈ પેડો લાવી પ્રેમે,	આજ, આપણે	
નહિ કોઈથી ભાગ્યો કેમે.	આજ, આપણે	૮
પણ પથરથી તે હાર્યોં,	આજ, આપણે	
કો લાવી લાડવો સારો.	આજ, આપણે	૯
કો કહે ખપે ન અમને,	આજ, આપણે	
કથું નહિજ મૂકોંએ તમને.	આજ, આપણે	૧૦
કો લાવી સફરપારા,	આજ, આપણે	
ગોળપાપડી, મમરા ખારા.	આજ, આપણે	૧૧
કો લાવી ગાંડીયા ગમતા,	આજ, આપણે	
તે તો ગદ કરી ગયાં રમતાં.	આજ, આપણે	૧૨
કો લાવી પકવાન પાંચે,	આજ, આપણે	
નેઈ છમ સળવળે સાચે.	આજ, આપણે	૧૩
કોઈ દળ મગદળ ગળગળતું,	આજ, આપણે	
કોઈએ આણ્યું અથાણું મોં બળતું.	આજ, આપણે	૧૪
કો ખોખો બરી ખારેકો,	આજ, આપણે	
કો લાવી પાપડ મેક્યો.	આજ, આપણે	૧૫

કેા છાનું છુપાવી લાવી,	આજ, આપણે૦	
પાછી વાળીજ જેવી આવી.	આજ, આપણે૦	૧૬
એન એ તો ચોરી કહેવાએ,	આજ, આપણે૦	
કલ્યા વિના ન લાવવું કાંઈએ.	આજ, આપણે૦	૧૭
રોતો આવી એક બિચારી,	આજ, આપણે૦	
નથી આપતી મા કુંઈ મારી.	આજ, આપણે૦	૧૮
એને પ્રેમે પાસ બેસાડી,	આજ, આપણે૦	
સૌએ મોંજ્યાની તો માંડી.	આજ, આપણે૦	૧૯
સો વ્હાલથી વહેંચી ખાઓ,	આજ, આપણે૦	
ખાઈ પીને ગર્યા ગાઓ.	આજ, આપણે૦	૨૦

ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ-ભાગ ૧ હો

ગરબી (ચોચાકા)

રડો ! રડો ! મુલક ગુજરાત રડો !	
જગદીશે જગતમાં ખૂમ ધડ્યો !	૧
જ્યાં જુઓ ત્યાં લીલા લહેરજ છે !	
ધનધાન્યે * ભૂંધરની મહેરજ છે !	૨
બહુ જુવાર, બાજરી ડાંગર ને,	
ધઉં ચણા, વટાણા, ઝાલર ને.	૩
ધણી તુવર, ને મગ ચોળા જ્યાં,	
મડ અડદ, મકાઈ, જવ ઝાઝા.	૪
વર્ણો વર્ણો, દિવેલી તલ અગશી,	

આદિ ચીંજો હનરો હનરો કળશી !	૫
એ ગણે ગણાય ન કહું સાચું, ગુનરાતે પાકે સોનું કાચું !	૬
કાચું રાખ્યું નથી કુંઈ કૌરતારે !	
કરી કૃપા ભરતખંડ પર ભારે.	૭
બૂલો ભુંડી આપણીજ છે ભાઈ, કે ગયા ટૂંખી દળદર માંહી.	૮
આવો મુલક મળ્યો હોય ખીનને, દુઃખ બોલ જનમમાં ન તે જાણે.	૯
લોક અકલ હુનર નહિ કુંઈ આણે, ગુહો મમત, ગાડરવત બહુ તાણે.	૧૦
મૂકી મમત, આળસ ધર્મી સવં, દેશ દાઝે ધૂમો ધૂમો ! ગવં.	૧૧
કરો ગવં ગરબો મુલક પાછો !	
સૂતાં બેઠાં સ્વદેશનું સુખ વાંચ્છો !	૧૨
સંપ સજી બજી વિદ્યામાતા, થઈ હુનર કળામાં મદમાતા.	૧૩
કસી કમર, પલકમાં ખુંખારી, બહાર પડો ! ફતેહ છે કહું ધારી.	૧૪

ભાગ ૨ જો.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

ખરે ખરો બગીચો ગુનરાતજ, ફાલ્યો ફૂલ્યો ને ફાલ્યો પ્રખ્યાતજ !	૧
ઝાઝાં ઝાડોનાં ઝૂંડજ ન્યાં દીસે, જોતાં જોતાં જે જીવ હરખી હીસે.	૨

વડ ધઠા ધાલે યોગમ ફરતી, જે નીચે સેનાઓ ઉતરતી.	૩
જોગે આંખાઓ હારોહાર ધણા, કહો કેરી સ્વાદમાં શીજ મણા ?	૪
રુડી રુડીરે લીમડાની છાયા, ભુંડી ભુંડીરે આમલીની માયા.	૫
કેવો કેવો કપાસનો છોડ સારો ? જાતે નાનો, જગતને ઢાંકનારો !	૬
શું ખીલ્યું આ ખેતર ખસખસનું ! હોય અપીણ અમૂલ્ય જે રસનું !	૭
પ્રુધહીણા વિના ખપ જો ખાંચે, ખરે મરેજ એનો ન વાંક કાંચે.	૮
શી શોભે આ ઉભી શેલડીઓ ! કેવી ઝૂંકે છે, જોજો ચમરીઓ !	૯
મોટું પેલું ફણસનું ફળ કેવું ? દોંસે હાથીના ડુંભસ્થળ જેવું.	૧૦
જોજો ઝાડો જવાહીરના સહુ રે, કોને મૂકું, ને કોને હું ગાઉં રે.	૧૧
આસોપાલવ, કદંબ, પીપળ ખીલી, તાડ ઉંચું રહ્યું ગગન ઝીલી.	૧૨
વાંસ, સાગ, સરગવો, ને ખાવળ, ખેર ખાખર, ખજુરાં ને આવળ.	૧૩
જમરખી, કમરખી, ખોરડીઓ, સીતાફળી, કદળી, દાડમડીઓ.	૧૪

ને કોઠી, રાયણ, લીંચુ, જાંચુ,	
નારંગી, અંજીર, શેતુર લાંચુ.	૧૫
વળી પપાઉં, ફાલસાં, ને દ્રાખો,	
હોય મેવા મઝાદારજ લાખો.	૧૬

માગ ૩ જો.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

ફૂલ મઝા તો આપણા દેશનની !	
સોનું ને સુગંધ બે સજની !	૧
ફૂલ રંગબેરંગી કેવાં છે !	
ઝોડી આંખેજ વળગે એવાં છે !	૨
ને સુગંધ શી સુંદર સારી !	
રહ્યો બે'કી મુલક બધો ભારી.	૩
જુઈ, જાઈ, કેતકી, સાહેલી,	
પારિજાત, ચંપો, ચંપેલી.	૪
ગુણી ગુલાબ, મોગરો, બટમોગરો,	
ગુલછડી, તગર, તુલસી, ડમરો.	૫
મધમધી રહ્યાં વન વન યોગમ,	
નામ લેતાંજ આવે છે સોરમ.	૬
શાં ખીલે કમળ જળમાં ચોપાસ !	
શાં સોહામણાં સાંજે ગુલબાસ.	૭
શાં શોભી રહ્યા આ ગુલલાલા !	
કેસુડાં, કસુંબો લાગે વા'લા.	૮
પેલાં સુંદર સુરજફૂલ સુરજની,	

પૂઠે ફરે છે પ્રેમે, ઓ સજની.	૯
પેલી પોયણી પરણી ચાંદાસું, જેય ચાંદો, ને જો, આવે *હાસું !	૧૦
ખૂબ ખીલ્યાં કરેણાં, તનમનીઆં, ધંતુરા તુરી સમ છે બનીઆ.	૧૧
જાણે પુકારે વનવૈભવ ઈશનો ! વનલીલામાં વાસ છે જગદીશનો.	૧૨
ન્યાં જોઉં ત્યાં ઈશ્વર સભર ભર્યો ! ધનભાગ્ય ! નવલ, ભવસાર સર્વો !	૧૩

નિશાઢનું વર્ણન.

ગરબી (ત્રીઅદી)

મા, મને નિશાળે મૂકને, પાય લાગું, મા, મા, ભાગ તું મારી ભૂખને, મુખ માગું, મા.	૧
મા, મારી મારા જેવડી બેનપણીઓ, મા, મા, જો જો ચાલી આ ચોપડી લઈ ધણીઓ, મા.	૨
મા, જો જો કેવી એ જાય છે, માન મોજે, મા ! મા, જયજ તો ત્યાં ગવાય છે ગીત રોજે, મા.	૩
મા, ભરી રૂપાળા રંગથી એક પેટી, મા, મા, તે તો જુએ એ ઉમંગથી ત્યાં એટી, મા.	૪

* હાસું-હસવું, એટલે ચંદ્રોદય પછી ઉજળી સોહામણી દેખાય છે.

- મા, ખેળવણાં ખુશકારની છે ખીજી, મા,
 મા, જેને કહે છે આકારની જન રીઝી, મા. ૫
- મા, વળી ચળકતે ચોકડે રૂપાળા, મા,
 મા, ધણા લખોટા, જે વડે ગણે બાળા, મા. ૬
- મા, નકશા નવરંગી, નવા, તકતકતા મા,
 મા, ભંતે ભલા ખૂબ ભેરવ્યા બાણે તપ્તા, મા. ૭
- મા, ગોળો ચોગમ ચિતર્યો એક ત્યાં છે, મા,
 મા, ચકર ચકર ફરતો ખરો કહું સાચે, મા. ૮
- મા, એક દિવસ ત્યાં ગઈ હતી, સખી સંગે મા,
 મા, તેજ દિવસથી થઈ મતિ “ભણું રંગે”, મા. ૯
- મા, નિશાળમાં તો છે મઝા ભણવાની, મા,
 મા, એક વાગે આપે રજા રમવાની, મા. ૧૦
- મા, મે'તાજી માયા બધા પરે બહુ રાખે, મા,
 મા, શાંત સ્વભાવે તે સદા મીઠું બાખે, મા. ૧૧
- મા, શીખવાની શી છટા છે ત્યાંહી ! મા,
 મા, ચિત્તે ચોંટે ચોગમ ઘટા રહે છાહી ! મા. ૧૨
- મા, આવી નિશાળે તો જવું, મોજજ ! મા,
 મા, ગમે રમ્યાથી શીખવું જ્યાં રોજજ, મા. ૧૩
- મા, જે નિશાળજ બહારથી રહ લાગે, મા,
 મા, જે જઈ ભણી પ્યારથી ભાગ્ય જાગે, મા. ૧૪
- મા, ભણુતરવણુ નરનાર રહે પશુ સરખાં, મા,
 મા, વિદ્યામાં મેં અપાર રે સુખ નિરખ્યાં, મા. ૧૫

(ચોથું ધોરણ મળનારીઓને સારું)

ઈશ્વરનું સ્તવન.

ગરબી (ચે.છક્કા)

જે આ જગતને નિભાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
ખલક પલકમાં બનાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૧
ચાહે ત્યારે ઝટ ડુખાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
તે તો વિશ્વનાથ કહાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૨
જે આ સૂર્યને શોભાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
જે આ ચંદ્રને ચળકાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૩
ધુમટ ગગનનો ટેકાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
અપ્રખ્ય ગોળાઓ ગળાડાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૪
જડને ધર્મ જે ધરાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
મનને મુક્તિસું ચઢાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૫
જે છે પ્રાણનો આધાર,	ભજું તેજ ભાવે;	
જે છે સારમાંનું સાર,	ભજું તેજ ભાવે.	૬
જે છે ડાહ્યો દયાવંત,	ભજું તેજ ભાવે;	
જેને નહિજ આદિ અંત,	ભજું તેજ ભાવે.	૭
સકળ શક્તિનો ભૂપ,	ભજું તેજ ભાવે;	
જે છે એક ને અનુપ,	ભજું તેજ ભાવે.	૮
જે છે અકળ ને અરૂપ,	ભજું તેજ ભાવે;	
જ્યાં મનવાણી હોય ચૂપ,	ભજું તેજ ભાવે.	૯
જેને નવલ કવે શુંજ !	ભજું તેજ ભાવે;	
તું તે ટુંજ, ટુંજ, ટુંજ,	ભજું તેજ ભાવે.	૧૦

ચોમાસુ.

ગરબી. (ત્રિનાદી ચોષ્ઠા.)

પેશી વાદળીઓએ ઘૂમાઘૂમી માંડીરે!	
હવે આવશે ચોમાસું શું! ઓ માંડીરે.	૧
હા હા! હજી નહિ શું આવે? ધામ કેવેરે!	
કેરી બાકમાંજ ધાલો હોય એવેરે!	૨
નથી હાલતું ઝાડોતું એક પાન + રે;	
ક્યો પવન જઈ ક્યો હવે ઈશાન રે.	૩
નહિ શ્વાસ રે લેવાય, જીવ ઇંધાચે રે;	
પાંખ પંખોઓ વિખેરો ધૂળે નાલે રે.	૪
ભુંડી અંગે આ અળાઈ ઓ કરડી ખાયરે!	
પડે સાંજ ત્યારે કાંઈક સુખ થાયરે.	૫
અધવાયો અપાડ, ઉંચું જોઈએરે!	
હવે મેહુલે તો મે'રે કરી જોઈએરે!?	૬
ખેદી ખેડીને ખેડુત ચાસ પાડીરે;	
લિખા ખેતર જીએ વાટ દા'ડીરે.	૭
ખેડા હામ કરો પ્રવાસો ખલાસીરે;	
વળો વેપારો, અધિકારીઓ, સન્યાસીરે.	૮
ખેડા મોસમે, પડ્યાં બંધ બધાં વા'ણેરે;	
નદી નાળે નીર ન જાય, હરણુ માણેરે.	૯
લુખી ભૂખો ને સુકી ખડંગ ભોંયરે;	
"પપ પપ" પોકારે છે, જોડે પપૈયા રે.	૧૦

પ્રાર્ણી માત્રનો આધાર મેઘરાજ રે; આવો, આવો, મહારાજ રાખો માઝા રે!	૧૧
ધાતાં ધાતાં કાળાં કાળાં વાદળ આવેરે; ગગન ધરીને અંધારકોટ બનાવે રે.	૧૨
થાય ચમક ચમક વીજના ચમકારારે; કડક કડક કડક કડકડયાં નગારાં રે.	૧૩
છૂટ્યો પવન આવ્યું લહેરું હાશ! સાંરે રે! ક્યાંહી વરસ્યો એ નિશ્ચે હું તો ધારું રે.	૧૪
પડ્યો ! ઓ પડ્યો ! પડ્યોજ મુસળધાર રે! નવલ સુગંધ ગોંડી, શાંતિ થઈ સંસારે રે!	૧૫

જનાવરની જાન.

(છથોકા) ઘોળ

જન જનાવરની મળી ॥ મેઘાડુંખર ગાજે; અકરી બાઈનો બેટડો ॥ પરણે છે આજે.	૧
ઢાલ નગારાં, બેર ને ॥ સૂર સરણાઈ તીણાં; સો સાબેલા શોભીતા ॥ બેટાબેટી ઘેટીનાં.	૨
હીક મળી હઠ લોકની ॥ જરા હામ ન હાલો; દોડે વરનો બાપ ત્યાં ॥ દડખડ દાઢીવાળો.	૩
સાજનનું શું પૂછવું ॥ અકરે કરી જોરો; ભેગાં ક્યાં છે ભાવથી ॥ મોટાં મોટાં ઢોરો.	૪
રાતા માતા આખલા ॥ રાખી શીંગડાં સીધાં; આગળ માર્ગ મુકાવતા ॥ ૫૬ x પોલીસ લીધાં.	૫

x જાણે પોલીસનું કામ કરતાં હોય, તેમ તેઓ માર્ગ મુકાવતા નથી છે.

સાજને શ્રેષ્ઠ ઉંટડા ॥ હીડે ઉંચી ઓડે;	
એનાં અરાડે વાંકડાં ॥ કામદારેની ગોડે.	૬
હારમાં એક બે હાર્થો છે ॥ મોટાં દાંતજવાળા;	
નીચું ન્યાંજીને ડોલતા ॥ હીડે શેઠ સૂંઢાળા.	૭
હાર્થો ઘોડા તો છે ઘણા ॥ હાર રોકતા પાડા;	
કાળા કઢંગા ને ચયા ॥ ખડખાર્ધજડજડા.	૮
આંખ ફાટી છાતી નીસરી ॥ કરતા ખૂબ ખુંખારા;	
હીડે ઉછળતા ઘોડલા ॥ સાજન થઈ સારા.	૯
ટડુઓ ટડુમડુ ચાલતાં ॥ પૂઠે ગરીબ ગઢેડા;	
હાજી હાજી કરી હીંડતા ॥ *ડીકાં વિના અતેડા.	૧૦
હારોહાર હજારો આ ॥ માંહે મંહે લપાતા;	
કોણુ આવે કામળ ઓઢીને ॥ એતો ગાડર માતા.	૧૧
પીતરાઈઓ વહેવાઈના ॥ એને અકલ ન કોડી;	
આડા અવળા એકેકની ॥ પૂઠે જાય જો દોડી.	૧૨
બકરા તો વરના બાપ છે ॥ હોય એનું શું લેખું !	
શું સાગર શીંગડાં તણા ॥ હું તે આજે આ દેખું !	૧૩
વરનો તે ઘોડો આવીયો ॥ વાજે વાજાં વિલાતી;	
ભેર, ભૂંગળ, ને અંજરી ॥ ભેગું ભરડતી જાતી.	૧૪
વરરાજા બે માસનું ॥ બાળ બેં બેં કરતું;	
ઝડપાયું ઝપ ઝાળીમાં ॥ મન માડીનું ઠરતું.	૧૫
મંગળ બકરી બાર્ધ તો ॥ ગાય હરખી હરખી;	
જોડે જાંદરણી ઘણી ॥ કોડે જોવાજ સરખી.	૧૬

બકરીબાઈ એ નાતનો ॥ ને ખીજી ઘણીઓ;	
આણી આડોશ પાડોશણો ॥ બાપડી બેનપણીઓ.	૧૭
ભેંસ, ભુંડણ, ને ઊંટડી ॥ ઘેટી, ઘોડી, ગધેડી;	
ગાય, બિલાડી, ઉંદરડીને ॥ એક કુતરીએ તેડી.	૧૮
વાંદરીઓ નથી વીસર્યા ॥ દશ વીશ આ કૂદે!	
સાથે સામઘાં ગાઈ સૌ ॥ સાતે સૂરને છૂદે.	૧૯
કોઈ બેંબે કોઈ બેંબે કરે ॥ કોઈ ભૂંકતી ભુંકું;	
કોઈ ચુંચું મ્યાઉં મ્યાઉં કરે ॥ વેર વાળે કો કૂંડું.	૨૦
હૂંક હૂંક કરતી વાંદરી ॥ જો જો! નાચે છે કેવી!	
ધન ધન બકરી! ન કોઈની ॥ જનન તારા તે જેવી!	૨૧
ચારપગાંની જનન આ ॥ જોડી બેપગાં સાર;	
સમજે તો સાર નવલ્લ બહુ ॥ નહિ તો હસવું તો વાર!	૨૨

મળવાનો વચ્ચત જાય છે.

ગરબી (સપ્ત ચોકા)

જાય છે, જાય છે, જાય છે, રે,
આ વખત બણવાનો વહી જાય છે. } ટેક.
થાય છે થાય છે થાય છે રે,
બહુ પછી પરતાવો થાય છે.

બાળપણ બણવાનો અવસર,
જીવન જીવતર માંછ છે રે. આ વખત
ખેડત જો ચોમાસું ન ખેડે,
આખું વરસ પરતાય છે રે. આ વખત

બાળપણું વીત્યું કે બણ્યાનો, કાળ વીત્યોજ ગણાય છે રે.	આ વખત૦
।ગરફતારી પછી દુનઆની, તેમાં તે શું બણાય છે રે?	આ વખત૦
કદી વખત મર્યોને કાઢે પણ, કુમળીજ ડાળ વળાય છે રે.	આ વખત૦
પાકો કોઠોએ ચડે ન કાના, ટકુ ટકુ વાંચો ગભરાય છે રે.	આ વખત૦
બણ્યા વિના નર નાર નિંદાને, દુઃખ દારિદ્રે રિઆય છે રે.	આ વખત૦
હાલ રમત રુડી લાગે છે પણ, કેડે કુડી દેખાય છે રે.	આ વખત૦
રમવું ખરું ને બણવું ખરું, એજ ડહાપણ કહેવાય છે રે.	આ વખત૦
બણ્યા વિના તો સિદ્ધિ ન ભવમાં, બણેજ સુખ પમાય છે રે.	આ વખત૦
વિદ્યા વણ માણસ પણ સરખું, કહેવત સાચી સદાય છે રે.	આ વખત૦
જન ને જનાવર જનમ સમે તો, સમજમાં સરખાં દેખાય છે રે.	આ વખત૦
પણ જન તો પંડિત બને છે, જો જુગતું શીખવાય છે રે.	આ વખત૦

(૧૮)

વાર વાર વાંલે શીખવેથીજ,	
ખાળકથી ખોલાય છે રે.	આ વખત૦
રાખો રણે તો રહેજ મુગું,	
સુમનતું મૂળ શિખાય છે રે.	આ વખત૦
લો સર્વે શિક્ષા, શિક્ષણથીજ,	
માણસ મોટું મનાય છે રે.	આ વખત૦
નવલ કહે જે અભણ રહે તે,	
પશુપદ પામવા ચા'ય છે રે.	આ વખત૦

ગાયના ગુણ.

ગરબી (ચોથાકા)

લાગે મને, ગાય તું ઘણી વાંલી,	
ઓ ગૌરી ગરીબ, ને ગુણવાળી !	લાગે૦ ૧
તાં રૂપ મને રૂઝું લાગે,	
મુખ જેતાં ભૂખ બધી ભાગે.	લાગે૦ ૨
ઘોળું અંગ ને શીંગડીઓ કાળી,	
આંખ રાંકડી, કાળી હેતાળી.	લાગે૦ ૩
તારે કંઠે, ઘંટડી ઘણુઘણતી,	
ચારે ચરણે ઝાંઝરી, ઝણુઝણતી.	લાગે૦ ૪
ગોવાળેથી, પાછી તું વળતી,	
ત્યારે ભાં, ભાં, ભાં, ભાવે ભણતી.	લાગે૦ ૫
આપે ઉથલો વાછડું ચનચનતાં,	
પેમે પોળમાં પ્રેમે તું તે સૂણતાં.	લાગે૦ ૬

હીડે હરખે, ઉછળતી તું ઘેલી;	
તોએ કોને, મૂકે ન તું ઠેલી.	લાગે૦ ૭
વાટે એકાં બાળ બચાવી લે;	
એવી ડાહી દયાળુ તું દીલે.	લાગે૦ ૮
મારનાર ઉપર પણુ તું ભારે;	
નથી કરતીજ, રીશ અતિશય ક્યારે.	લાગે૦ ૯
તેં તો ધર્મનો મર્મજ, પરમ લલ્હો;	
ગૂઢ *ગરીબ, પણુનો ગુણુ ગ્રલ્હો !	લાગે૦ ૧૦
તું તો રોજ, પરોપકારે રાજ;	
તારો જશ જગમાં છે રલ્હો ગાજ.	લાગે૦ ૧૧
તું ઘોળી, ને ઘોળું દૂધ તાંડ;	
ગુણુકારી, સ્વાદ ભર્યું સાંડ.	લાગે૦ ૧૨
દહી દૂધ, ધી માખણ, ને છાસ	
જેમાં સર્વ, સ્વાદ તણા વાસ.	લાગે૦ ૧૩
એ પાંચે, અમૃત પૃથ્વીપર જે;	
તે અમ અથ. તું તો સરજે.	લાગે૦ ૧૪
બર્ફી, ને પેંડા, ને માવો;	
બાસુદી શિખંડનો બડો લાવો.	લાગે૦ ૧૫
તે તો તારી પ્રસાદી, ઓ સુખદાતા !	
ગાય માતા, તું સાચીજ છે માતા.	લાગે૦ ૧૬
તારા પ્રેમનો પાડ, હું કેમ વાળું ?	
આવ, આવ, હું હેતે પંપાળું ?	લાગે૦ ૧૭

* ગરીબાઈ—રાંકપાણું—ધર્મની મુખ્ય મતલબ છે ને તે તે

બરાબર પકડી રાખી છે.

* તારી શીંગડી, સુંદર સિંદુરે;
 રંગી સોને, સણગાં હુરે. લાગે૦ ૧૮
 કંઈ ચાંદસો, ને ચોખા ચોકું;
 ફૂલહાર પહેરાવી, નિરખું મોહું! લાગે૦ ૧૯
 તારં ઝગમગતું, જ્યોતિજ સરખું;
 મુખ ભાળી, હરખું ને નિરખું. લાગે૦ ૨૦
 ધન ધન! ધેનુ! રૂપ ગુણધામ;
 ગાયના, ગાય નવલરામ. લાગે૦ ૨૧

ચોમાસાના ચાર માસ.

ગરબી (ત્રિતાલી, અષ્ટ ચોકા)

ચોમાસાના ચાર માસ છે સારારે;
 લીલી સાઈ સુંદર સજે ધારા. ચોમાસાના૦
 ધોરી માસ અપાડ તે કહાવેરે,
 વરસાદને દોરી લાવેરે;
 જોડે પહેલાં કુંક તપાવે. ચોમાસાના૦
 કડકલીને પડે મેઘરાયરે,
 પડે પાણી, ને નેવે ન માયરે;
 ધોધો ધોધ બધે સંભળાયરે! ચોમાસાના૦

* ગા બે કડીમાં કહ્યા પ્રમાણે ધનતેરસને દહાડે ગાયને લોકો
 ગુજરાતના કેટલાએક ભાગમાં સણગારે છે. ૧ પૃથ્વી.

નદી નાળાં તળાવ ભરાય રે,
 જળ જળ પળમાં થઇ જાય રે;
 ડૂબ્યું જાણે જગત જળ માંય ! ચોમાસાનાં
 હોય વંન ધરી સજીવન રે,
 નાચે ગિરિ પર મોર થનથન રે;
 કરે કળા ને હોય મગન. ચોમાસાનાં
 શ્રાવણ માસે સરવડાં હોય રે,
 ગામ બહાર મેળે સૌ કાયરે;
 જઈ લીલું લીલું બધે જોય. ચોમાસાનાં
 માથે મેઘનો માંડવો આવ્યો રે,
 નીચે લીલો ગલીયો ઝિજગ્યો રે;
 વચ્ચે મનહર મધ * ઝળકાવ્યો. ચોમાસાનાં
 જીવ જંતુઓ નાપજે ઝાઝા રે,
 જ્યાં જોઈએ ત્યાં છોડ તાજરે;
 શાક ભાજનો શ્રાવણ રાત્ર. ચોમાસાનાં
 ભાદરવે તે ભડકી ઊઠ્યો રે,
 “બાકી સાકીનું લો; હું તૂટ્યો રે;
 કદી કહેશો ન કે હું રૂઠ્યો રે.” ચોમાસાનાં
 એમ કહીને કડાકડી માંડી રે,
 રથા વાઘ ને સિંહ બરાડીરે;
 વીજ ઝમ્કી ગગનને ફાડી. ચોમાસાનાં
 દીસે સુરજ ન, થઈ રહી હેલી રે,
 આણ્યો દરીઓ ઉલેચીજ, હેલી રે !
 તોડી તેડ, ને નહીંઓ રેલી. ચોમાસાનાં

આસો માસે ફળી જનઆશા રે,
પાક્યાં ધાન્ય ધરતી પર ખાસાં રે;
રહે ખેડુતો ખેતરે વાસા. ચોમાસાનાં

ગડે પંખી લાખો હરખાતાં રે,
ગાય ભેંસ બળદ ચરે માતાં રે;
ઉંચે આભ રૂપેરી જો, જોતાં. ચોમાસાનાં

ખીલ્યાં કમળે તળાવો છાયાં રે,
આ ખે સારસ શી માયા રે!
જો જો ચંદ્ર ચક્રોર તો ધાયા. ચોમાસાનાં

શરદચંદ્ર પુનમ બલિહારી રે!
ગીત ગાય નવલ નરનારી રે!
હવે દિવાળીની તૈયારી! ચોમાસાનાં

પાંચમું ધોરણ મળનારીને સારુ.

માતૃસ્તવન.

ઘોઠ (ચોથો કા)

બ્યારે હું હતું પશુ અજ્ઞાન રે,
નહોતું ખાન કે પાનનું ભાન રે;
ત્યારે કોણ મારી રૂઝી સમાજ,
કરતું ધરી વાલ ? તે તો તુંજ માવડીં

કોણ ગિંધતું હેતે ઉઠાડીને,
કોણ અંમનું હોર ધવડાવીને;

થતું હુંથી અધિક પ્રસન્ન,
પોતાને મન ?

તે તો તુંજ માવડીં

માથું મારી, ઉછાળી હું લાતરે,
ધાવું તેમ તેમ થઈ રજિઆતરે;
કોણ મીઠડાં લેતું મુખ,
પામી મહા મુખ !

તે તો તુંજ માવડીં

મને કોણ ઉઠાડી બેસતું ?
મને કોણ રિઝાવી રમાડતું ?
કોણ ગાતું ઉંધાડવા ગીત,
પ્રદુષિત ચિત ?

તે તો તુંજ માવડીં

જરા માથું દુખે કદી માહરૂં,
કોણ ચોંકી થતું દેખી બહાવરૂં ?
કરી * કરીને કડવા ક્વાથ,

તે તો તુંજ માવડીં

પીતું ખુશી સાથ ?
કોણ શીખવતું બેલતાં ચાલતાં,
કોણ કહેતું મનોહર વારતા;
દીઠા દા'ડી અસંખ્યજ દોષ,
તોએ ન કર્યો રોષ.

તે તો તુંજ માવડીં

તારા પ્રેમના પાર પમાય ના,
તારાં કર્યાં તે—કોએ કરાય ના;
અરે તે મળમૂત્ર અથાગ,
વહ્યાં લહ્યાં ભાગ્ય ! ધન ! ધન !
તારો પાડ શું વાળું વળાય ના,
મૂકી માથું ખોળામાં હું માયના;
ખોલું નવલ ગગળો થઈ વાણ,
“તારૂં છે કલ્યાણ”, જય ! જય !

મારી માવડી. તે તો

મારી માવડી. તે તો

ગુજરાતની સાફરી.

ગરબી (અઠસરે ચોકો, રૂપક તાલ)

દક્ષિણમાં છે દમણગંગા ॥ ત્યાંથી નીકળીએ પ્રવાસરે;
અમલસાડ, વલસાડ, નવસારી ॥ લેજો ફળુસ અનાસ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧

શા શોભે કદળીવન શીતળ ॥ શી બહેકે લીંબુવાઈરે;
આંખા ઈંદાના * અમૃત સરખા ॥ હરખી કહે દેસાઈ.

રમાએ ગુજરાતે રે.

૨

સુરત શે'રનું સુંદર સ્ટેશન ॥ સુંદર રસ્તા સારારે;
સુંદર, નાનુક, લોક વિચિક્ષણ ॥ શોખો સફાઈ કરનારા.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩

ઓ ! આવી બરશીની દુકાનો ॥ ઉભાં રહ લાગેરે ?
પાપડી પણ આપણુ આ ટાણે, ॥ પામ્યા પૂણુ ભાગ્યે ?

રમીએ ગુજરાતે રે.

૪

જરૂર નાતમાં જમવાજઈએ ॥ જમણુ આવાં નથી નિરખ્યારે!
ચિનાઈ સાડી ચપડા ચમકે ॥ સર્વે લખેશ્રીજ સરખાં.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૫

મેળા, ખેળા, ને વરઘોડા ॥ નાચ ને રંગ ઠામ ઠામરે;

* એ પાસના-એ મુલકના. અહીંને બદલે ઈંદા કહે છે.

હસતાં રમતાંજ દીસે સદા સૌ ॥ કરતાં હશે થું કામ !

રમીએ ગુજરાતે રે.

૬

આગળ આ હતું હિંદુસ્તાનમાં ॥ સૌથી ખંદર મોટું રે;
નામીયું દુનિયામાં, તે કેમ ॥ છેક થયું હશે ખોટું !

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૭

તાર્પો નાહી, લઈ લાહે ગળ ॥ કીનખાખ, કિનારી ચાલોરે;
નરખદાનો નિરખી, નર પૂલ ॥ નરનાં નરપણુ^૧ બાળો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૮

ભર્યની ટેકરી બહુ બાંકી ॥ ટીંચા ચઢજો તપાસી રે;
ટેડી પાધડી કકડતાં કપડાં ॥ રૂમાલ તો કરમાસી.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૯

ભાંડ્યું ભાંડ્યું પણુ એ છે ભર્યજ ॥ ભૂગુનો આશ્રમ કઢાવે રે;
શેર જીનું ગુજરાતે, આજે પણુ ॥ રૂ બહુ રેલ^૨ ચડાવે.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૦

ત્યાંથી કખીરવડ જોવા જાજો ॥ જગમાં જો છે નવાઈ રે;
જોઈ ડભોઈ પાછા વળજો ॥ માળ^૩ માત્ર ન કાંઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૧

મેઘ્યું ભર્ય કે આબ્યું કાનમ' ॥ કાળી ધગ્ગી રસાળીરે;
જ્યાં ચોમાસે જાય કળી પગ ॥ કણુપીકન્યા રે ગાળી.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૨

મિઆંગામ ઈટોલુ આવે ॥ આવે ઝાંડનાં ઝૂંડરે;
ઝાંડે ચારે તળ ચરોતરનું ॥ ગોંદડું આ છે પ્રચંડ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૩

વડોદરે નિર્ઘ્નિત ઉતરજે ॥ નથી મહારાવ ઘેઘો રે;
દાણુનું દુઃખ તો છે હજી કાયમ ॥ ગાંઠડી હોઠે મેલો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૪

લક્ષ્મીવિલાસ ને મોતીઆગ ને ॥ નજરઆગનો મિનારો રે;
જો જો સવારી, સાહમારી ને ॥ નૃપ નવીન પ્રમાણો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૫

પાન ને પર્વળ લઈ પરવરીએ ॥ શો ઉયો પૂલ મહીનો રે
“આવી મહોં ને ચિંતા થઈ” ॥ એ ઉખાણો હતો અહીંનો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૬

આપે જણાય છે આબુનું ચરોતર ॥ બોલી ને બુદ્ધિ જ્યાં જાડીરે;
જાડી પણ ગાઢી કસવાળી ॥ ધંધે કોસરે^૧ હદ વાળી

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૭

હોય જવું વડતાલ કે ડાકોર ॥ તો વચમાંથી વિચરજોરે;
કપડાંજો કાય ને સાબુ ॥ જોઈ સુધારો કરજો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૮

આવી આનંદે પાછાં આણંદે ॥ કે નડિઆદે મળજોરે;
મહમદશાહનું શેર જોઈને ॥ અમદાવાદે વળજો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૯

અમદાવાદે આદે હતી બહુ ॥ ગાદી મોટી પાદશાહીરે;
જ્યાં ત્યાં મસીદ, ને તોડાર^૨ તે હજી ॥ યાદ આણે છે બાઈ!

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૦

જુમામસીદ શી મોટી ॥ મહમદશાહનું સેન સમાયરે;

- જુમામસીદ જોતાં તે વખતનીઃ ॥ ઝાંખી આજો થાય.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૧
- ભદ્રની શોભા છે બહુ સારી ॥ ત્રણ દરવાજો કમાન રે;
હડીસીંગને દહેરે આરસ ॥ ઝોપે હીરા સમાન.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૨
- શાહઆલમ સરખેજની શોભા ॥ શી રીતે વર્ણાયરે!
અસલી ઇમારત હુન્નર આગળ ॥ ઈંજનેરી લજવાય.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૩
- રાજનગરમાં જન ઉઘોગી ॥ કોડીલા કસરની સાથેરે;
વિવેકો ને વળી પરગણુ પણ ॥ તન મન કણુ^૧ ત્રણ વાતે.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૪
- રસમાં છે અહીં છપ્પા સામળ ॥ કવિના પૂરણુ કામરે;
જેમ સુરતમાં પ્રેમાનંદ ને ॥ વડોદરા દયારામ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૫
- ગર્ભ પાદશાહી ધણુ દિવસથી ॥ પણ શાહે^૨ રંગ રાખ્યોરે;
ખાંધો સાડાત્રણુ તાંતણે શે'રને ॥ ધંધો ધોકારે રાખ્યોરે.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૬
- ઘોતીજ્નેડા, ખોંતાંખર, સાડી ॥ જે જોઈએ તે લેજોરે;
બાર બોલાવે જો'તેર આવે ॥ કોક દલાલને કહેજો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૭
- આવે દલાલ, ને લાવે લટકતા ॥ વેપારી ટોળેટોળાં રે;
લઢે વડે, દે ગાળ, ખેંચે સમ ॥ ખાય, કરે કાગારોળા.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૮

આવીં અગાડી ગાયકવાડી ॥ ઘોડા ફરે મદમાતારે;
વડનગર ને વીસનગરે ॥ જીવું પણ નથી જતા.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૯

સરસ્વતીતીર સુંદર સિધપુર ॥ કપિલ મુનિનું ધામરે;
પાટણ પ્રાચીન રાજધાનીને ॥ અહીંઆંથીજ પ્રણામ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૦

કાફિઆવાડે હાલ નથી ભો ॥ હાલો * તે ભણી જઈ એરે;
દેશી રાજનાં દુઃખડાં દેખી ॥ દીલમાં દુઃખીઆં થઈ એરે.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૧

રેત ગઈ ને પાણી આવ્યા ॥ ઝાડનું ફેખું ન નામરે;
ખરે સૌરાષ્ટ્ર તો ખનિજખનનો ॥ ખોડ્યાનો ખરો ઠામ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૨

પ્રથમ જુનાગઢ ચાલો, જોઈ એ ॥ નરસિંહ મે'તાનો ચોરારે;
છતું ઝૂં ગુજરાત સપૂતે ॥ એનો પાડ ન થોડો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૩

જામનગર મચ્યું રાગ ને રંગમાં ॥ ભાવનગર ભળપણુમાંરે;
પહેલા વર્ગનું ચોયું ધ્રાંગફું ॥ પોરબંદર હાલ ગણુમાં.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૪

સુદઈ, તીખા, શોખી, શાણા, ॥ મતલખી ખટપટવાળારે;
મીઠા તો મધથી પણ અદકા ॥ લોક આણીકેરા ભાળ્યા.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૫

જોવા લાયક રાજ્ય રહ્યાં બહુ ॥ પણ કહોને શું કરીએરે!
રાજધિરાજની રાજધન જ્યાં ॥ રાજકોટે જઈ દરીએ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૬

દરેક ખીન્ન રાજ બધાં ત્યાં ॥ આવી પ્રસંગે જાશે;
જેઈ રહ્યા, કે વળથું પાછા ॥ પ્રવાસ પુરો થાશે.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૭

રહી ગયું જોવું દીવ બંદર ॥ ને ઘોળેઁ ઘોઘુરે;
ખારઘોડે ખૂટે ન મીઠું ॥ પાણી પણ જ્યાં મોઘું.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૮

પશ્ચિમે દારિકા, પૂર્વે કાળી ॥ ઉત્તરે અંખા માતરે;
દક્ષિણે કુંતલેશ્વર એ છે ॥ ચારે ચોક્કો ગુજરાત.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૯

ઉના પાણીના કુંડ લસુંદ્રા ॥ ગોધરા, ને ઉનઈએરે;
ગંધક તો ગંધાય છે ખુદ્દો ॥ રામ સુધી શીઠ જઈએ ?
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૦

વિમળશાહનાં દે'રાં બળેલાં ॥ લાવા રસમાં * દટાયાંરે;
જોતાંજ, જાણે જવાળામુખીનું ॥ જોર જે જન છે ડાહ્યા.
રમીએ ગુજરાતે રે;

૪૧

રહી છેવાડે છાવણી ડીસા ॥ હવાપાણી જ્યાં સારારે;
પાલણપુર ઉપરથી થઈને ॥ આમુજ જોવા ધાર્યા.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૨

વળી વનસ્પતિ વિધવિધ ઓપધિ ॥ જૈન દે'રા જયકારીરે;
“અંડ કંડે” કરનાર મેવાડને ॥ મારવાડી અહીં ખારી.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૩

* પૃથ્વીની અંદર જે બળતો રસ છે તે. જવાળામુખી કાંટે
ત્યારે એ બહાર ઉભરાઈ આવે છે.

વાદળાં અંગે અડકી હીડે ॥ ટાઢે જવાય હુંકવાઈરે;
પાછીતાણે, ગીરનાર શેત્રુંજે ॥ ભૂલ્યા આપણે જવું ભાઈ.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૪

રાધનપુર જઈ રણુને આંખવું ॥ કચ્છ ભૂંજ જ્યાંથી જવાયરે;
માંડવી અંદરથી ઉપડતાં ॥ મુંઝઈ ખોટું અવાય.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૫

મુંઝા તો અલખેલીજ કહાવે ॥ જાણીતી જગમાંલરે;
વિદ્યા હુત્રર, વેપારને રાજનું, ॥ તૂર નવલ શું ગાય ?
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૬

ચૈત્ર માસનું ચિત્ર.

ગરબી (ચોછક્કા)

ચતુર ચૈત્રને વસંતવર્ગે શીદ ભણ્યો જો ?
લોકે ક્યારે ઉનાળે ગુણુ લેખી ગણ્યો જો;
પડે તાપજાળુપોરે, તોખા તે થકી જો;
રુડી, રાત્રિ ને સવાર, સાંજ છે નકી જો. ચતુર૦
રાતે નિર્મળા આકાશે તારા ઝગઝગે જો;
ચોગમ ચંદનીમાં ચંદ સાંઝે ચગચગે જો. ચતુર૦
સાંજે વા'ણે શીતળ મંદ પવન વાય છે જો;
એથી નિશાળો સવારમાં ભરાય છે જો. ચતુર૦
પણુ જંત્ર વેળા ધરતી ધગી જાય છે જો;
છત્રો જોડા વિના ડગલું ના મુકાય છે જો. ચતુર૦

પડે તાપ તપે તાલકું માયું ભમે ને;
 લોહી ઉકળે ને આવે ઊંધ આ સમે ને. ચતુર૦
 ઊંધે વાધ નાગ આદિ શોધી છાંયડા ને;
 ખેડાં ઝાડ પર, ને ડોલાં ખાય પંખીડાં ને. ચતુર૦
 પેડાં માળામાંએ બાળપંખી તરફડે ને;
 નવલ કહે લાગે લૂ, બાળક, બહાર રડવડે ને. ચતુર૦

વૈશાખ માસનું ચિત્ર.

લૂ લૂ લૂ વૈશાખે શાખે શાખે લાધીયો ને !
 આ શું પૃથ્વીએ પંચાગ્નિ જોગ સાધીયો ને ! લૂ લૂ લૂ૦ ૧
 જાણે ભઠ્ઠીનીજ પાસ કિમાં આપણે ને;
 એવા તડકાના ભડકા લાગે બારણે ને. લૂ લૂ લૂ૦ ૨
 આંખે આવે અંધાર તડકે તાકતાં ને;
 વને વનચરો જળ ઝાંઝવાનાં ઝાંખતાં ને. લૂ લૂ લૂ૦ ૩
 ગોંધાઈ ઘરમાં બેડે ન ચેન આ ઘડી ને;
 આવે ઝાળ, ને ઝલ્લાઈ જાય ચામડી ને. લૂ લૂ લૂ૦ ૪
 ગામ બહાર લૂતે ઝપાટે ઘાસ છોડવા ને;
 ગયા સુકાઈ સિમાડા મસાણુ સમ હવા ને. લૂ લૂ લૂ૦ ૫
 બોડાં બોડાં બહુજ ઝાડ પણ દીસે ખરાં ને;
 વાયા વાયરા, ને ખરર ખર્યાં પાતરાં ને. લૂ લૂ લૂ૦ ૬
 વાંસનાં વન સળગી જોડે આ સમે ને;
 દારુણ દવ બહુજ બાળતો ચોગમ ધૂમે ને. લૂ લૂ લૂ૦ ૭

પશુ પક્ષી વૃક્ષ વસ્ત્રો પ્રલય થાય છે ને;
ઉજડ ઉજડ નવલ નંગલો જણાય છે ને. લૂ લૂ લૂ ૮

જેઠ માસનું ચિત્ર.

આબ્યો જેઠને બ્રહ્મા આલ્યાં બ્રહ્મી ને!
ફૂટે છે ફૂવારા નેને રોમ રોમ ને. આબ્યો જેઠ ૧
એવાં ઝરણુ ઝંઝાં મળી નદી વહે દીલે ને;
ટીપાં ટપડે ટપ કપાળે, ગાલે, ને ગળે ને. આબ્યો જેઠ ૨
જળ જેટલું ઝરે છે, તેટલું ખરે ને;
પાણી પાણી કરી પ્રાણ પાણું લે અરે ને. આબ્યો જેઠ ૩
સુકી જલ ને જનાવરો દોડે વને ને;
હતાં જે રૂંતાં સંતાર્થ ગુફાને ખુણે ને. આબ્યો જેઠ ૪
મળે જળ ન; જળ વિના સૌ બહાવરાં થયાં ને;
નદી નાળાં ને તળાવ તો સુકાર્થ ગયાં ને. આબ્યો જેઠ ૫
પાણી કુવાનાંએ કમી થઈ જાય છે ને;
લાંબા દહાડલા આ દોલ્યાલા કહેવાય છે ને. આબ્યો જેઠ ૬
ઘણાં હોય છે તોશન દરીઆ પરે ને;
ચડી વા વંટોળે જળથળે જુલમ કરે ને. આબ્યો જેઠ ૭
ધરણીથી ઉઠાવો ધૂળ ગગને લઈ ચડે ને;
આંધી હોય, ને દખાય આદમી ઊંટ દડે * ને. આબ્યો જેઠ ૮
વા'ણો ડોલી, સઠ તોડી ચક્રોળે ચઢી ને;
ફૂળે દરીઆમાં, નેને મરણુ ખૂમ પડી ને! આબ્યો જેઠ ૯

મહાસાગરે જળસ્તંભ થઈ મેઘે મળે જો;
રણે રેણુનારે નવલ થાતા ઝળહળે જો. આવ્યો જોડો ૧૦

મક્તિનું પરોઢીડું.

રાગ પ્રભાત (ચોઢકા)

ઊંડી પ્રભાતે સમરીએ-રાગ.

શાંત શાંત સકળ સ્થળે શાંત ચિત્ત સાઈ;
શાંતિનો દાતાર સાર, શ્રી પ્રભુ સંભાઈ. શાંત શાંત૦ ૧
પૂર્ણ અલ્પભક્તિનું પરોઢીડું છે આજે;
પ્રકુલ ઉદ્ધ કમલ પદ્મવ પુંદ આનંદ રાજે. શાંત શાંત૦ ૨
મોહરાત્રિનો કાળાશ ઝાંખો થયો ભાઈ,
પાપરૂપ પોયણી આપે ગઈ બિડાઈ. શાંત શાંત૦ ૩
સીંતળ, સુગંધિત, મંદ ચિદાનંદ પવને;
જગ્યો જીવ જગાડે જગત, ગંભીર ગૂઢ કવને. શાંત શાંત૦ ૪

[છટું ધોરણ મળનારીઓને સારુ]

પ્રભાતનું વર્ણન

પ્રભાતીડું. (અષ્ટ ચોકા)

જગો, જગોરે, મારાં ઉજમાળાં બેનો કે
વા'ણેલાં ભલાં વાયાંરે ! ટેક.
જગ્યાં જગ્યાંરે મોર પોપટ મેના કે, વા'ણે૦ ૧
ધામે ધામે રે બોલ બોલે રસાળા કે,

જાણે જાણેરે, એ જગાડે ખાળા કે,	વા'ણે૦ ૨
ખીનં ખીનંરે ખા'ર પંખી કલોલે કે,	વા'ણે૦
ઊડે ઊડેને મોંહુંજ ખોલે કે,	વા'ણે૦ ૩
ચીં ચીં ચીં ચીં કરે ચકલે આનંદે કે,	વા'ણે૦
રમે રમે, ખીસકોલી સ્વચ્છંદે કે,	વા'ણે૦ ૪
ખોલે ખોલેરે, ગાય ભેંસ ગૌશાળે કે,	વા'ણે૦
નાચે નાચેરે, નાના વાછરૂ વા'લે કે,	વા'ણે૦ ૪
જોજો જોજોરે ઉંચે પંખી આકાશે કે,	વા'ણે૦
ચક્કર ચક્કર, ફરે કુદડી ઉલ્લાસે કે,	વા'ણે૦ ૫
ઉંચો ઉંચોરે, ચડ્યો સૌથી ચંડોળ કે,	વા'ણે૦
ગાતો ગાતોરે, રસે ઝાકમઝોળ કે,	વા'ણે૦ ૬
ગાએ ગાએરે, ગુણ્ણજન બ્રહ્મનામ કે,	વા'ણે૦
હરખે હરખેરે, આખું જગત આમ કે,	વા'ણે૦ ૮
હસી હસીરે, ઊઠ્યાં વૃક્ષ ને વેલા કે,	વા'ણે૦
ખીલ્યાં ખીલ્યાંરે મન કમળ આ વેળા કે,	વા'ણે૦ ૯
જોગે જોગેરે સુરજ સુખધામ કે,	વા'ણે૦
તેનો તેનો આ, ઓચ્છવ દામ દામ કે,	વા'ણે૦ ૧૦
ભાળે વા'ણેએ સૌ ઉગમણી દીશ કે,	વા'ણે૦
રાતી રાતી જે, સોનેરી અતીશ કે,	વા'ણે૦ ૧૧
ઓ ! આ જોગ્યારે, જગ ઝગમગ્યું મંદ્યું કે,	વા'ણે૦
જાણે ઝમકોળીરે, કાઢ્યું જ્યોતિને સિંધુ કે,	વા'ણે૦ ૧૨
દીપી દીપીરે, ઊઠ્યા ખાગ બગીચા કે,	વા'ણે૦
ઝળઝળા ઝળઝારે લીલા ધાસે ગલીચા કે,	વા'ણે૦ ૧૩
જ્યજ્યજ્યજ્યરે, ભણી ઋષિઓ ઉભેલા કે,	વા'ણે૦
હેતે હેતેરે, ધરે ધ્યાન આ વેળા કે,	વા'ણે૦ ૧૪

ધ્યાને ધ્યામેરે, પરિબ્રહ્મને ધારે કે,	વા'ણે૦
માગે માગેરે, સદ્બુદ્ધિજ પ્યારે કે,	વા'ણે૦ ૧૫
સાચે સાચેરે, સમો ભક્તિનો આ છે કે,	વા'ણે૦
સહેજ સહેજરે, સંધ્યા વંદન સાચે કે,	વા'ણે૦ ૧૬
આ છે આ છે રે, સુખધામ કાળ કે,	વા'ણે૦
જે કોઈ જગેરે તેનાં ભાગ્ય વિશાળ કે,	વા'ણે૦ ૧૭
આવે આવેરે, મંદ શીતળ પવન કે,	વા'ણે૦
જે'કે જે'કેરે, શી સુગંધી આ વન કે,	વા'ણે૦ ૧૮
તાનં તાનંરે, થાય તન ને મન કે,	વા'ણે૦
વાધે વાધેરે, વય વિદ્યા ને ધન કે,	વા'ણે૦ ૧૯

ઇતિહાસની આરસી.

ગરબી (છયોકા)

ઇતિહાસની આરસી સાહી ॥ મેં જોયું માંહી;	
થીર થાવર દીકું ન કાંઈ ॥ ફરતી છે છાંહી !	૧
આ મુઝક બધામાં આજ ॥ ક્યાંના ક્યા રહેતા;	
ઇંગ્રેજ કરે છે રાજ ॥ જગમાં જશ લેતા.	૨
પણુ એંસીજ વર્ષ પછાત ॥ જો જોઈએ જાંખી;	
દોસે દક્ષિણીએ ગુજરાત ॥ ધૂમતા ડર દાખી.	૩
શો પેશવાઈનો દોર ॥ પુનેથી સંચરતા;	
બહુ ચકરાં જલમ જોર ॥ “ ઇકેડે યા ” કરતા.	૪
માંડ્યા રાજે અધર્મ અપાર ॥ ધર્મનું કહાવે જો;	
કરી ચાર દિવસ ચમકાર ॥ શૂન્ય થયું સહેજો.	૫

- પેશવાઈ પહેલાં મુગલાઈ ॥ ચાલતી ચોપાસે;
 અહીં સ્થાપી અકબરશાહી ॥ બાંધી નીતિ પાસે. ૬
 નહિ બુદ્ધિમ, ન ઝાઝું દાણુ ॥ નહિ પક્ષાપક્ષી;
 દીધું દેશીને માન સમાન ॥ દેશાઈગીરી બક્ષી. ૭
 ટકી બસે વરસ મુગલાઈ ॥ તે આને ચોગે;
 બ્યારે રાજનીતિ બદલાઈ ॥ પડી મરવા રોગે. ૮
 આ બસે વરસ પણ બાદ ॥ કરી જો પછવાડે;
 પાદશાહી અમદાવાદ ॥ સ્વતંત્રપણે લાડે. ૯
 “કુત્તે પર આયા સસ્સા—મસાયા શે’ર શાહને;”
 આ આશા બીજને અસા—વળે ગમ્યું તેજને. ૧૦
 થયો મહમદ બેગડો એક ॥ છેક મહા મોટો;
 બાંધ્યાં મસોદ મિનારા અનેક ॥ શે’ર, સણંગ, કોટો. ૧૧
 હતો જમરદસ્ત મહા શૂર ॥ મહા મોટો જંગી;
 ચડી વા’ણે લડી ચક્રચુર ॥ કર્યા બહુ ફિરંગી. ૧૨
 પણ ચૌદસે બાર અગાઉ ॥ હતું ક્યાં શે’રજ;
 હવે પાટણપુરને ગાઉ ॥ થયો અકરા કેરજ. ૧૩
 સન તેરસે પુરાં માંલ્ય ॥ થયા હિંદુ પુરા;
 પડ્યું પાટણ વરત્યો ત્રાલ્ય ॥ ધિક! નાગર નગુરા! ૧૪
 પેઠા મુલકમાં મુસલમાન ॥ “માઈ માઈ” કરતા;
 લૂંટે ઝૂંટે, વટાળે, લે જન ॥ વહુ દોંકરી હરતા. ૧૫
 લજ્યા પજ્યા હજારો શૂર ॥ “ભલે મારીએ મરીએ;”
 વહું લોહી, જેમ જળપૂર ॥ ફૂળ્યો દેશ તે દરીએ! ૧૬
 એ દિવસ પડી જે પોકળ ॥ હજી ગગને ગાળે!

એ દિવસ દેશીઓ શોક ॥ કરોને મળી આજે ! ૧૭

એ દિવસ થકી પરતંત્ર ॥ થયા, લાગી ખાંપણુ રે !

એ આગે હતા સ્વતંત્ર ॥ હિંદુ સૌ આપણુ રે ! ૧૮

વધ્યો શોક થંબ્યું મુજ ગાન ॥ જ્ઞાન આ એકજ રે ;

વિના ધર્મ, નવલ, આ સ્થાન ॥ ચલિત સૌ છેકજ રે. ૧૯

વસંતવર્ણન.

હોરી.

પયરંગી પટકુળ ધારી,

દીપે આ કુદરત આ રતે ન્યારી, ટેક.

કુમળાં ચળકતાં વૃક્ષે સન્ધ્યાં ॥ નવ પલ્લવ જીવનાં ઉતારી,

આંખે મોર અથાકજ ઝૂકે ॥ જાણે કલગીઓ સારી;

વસંતની આવી સવારી ! દીપે ૧

વીટી વળી બેલી સૌ સૌને ॥ વૃક્ષે હસ્ત પ્રસારી,

ફૂલનાં જીમખે જીમખાં જે પર ॥ રંગબેરંગી અપારી !

ઝંલે જાડી ફૂલ ભરી ભારી ! દીપે ૨

ફૂલ ભરી ડાળો ડોલે, ખરે ફૂલ ॥ પથરાઈ ફૂલની પથારી,

બ્રમર હજારો ગુંગર કરંતાં ॥ સુગંધી લેતાં ગયા હારી !

અધુંજ રત્નું બહેક જ્યાં મારી ! દીપે ૩

ફૂલ ભરી ડાળાં ડોલે હિંડોળે ॥ બેઠાં પોપટ મેના ખ્યારી,

ને નવરંગી અવર બહુ પંખી ॥ મધુર કરે રવ ! તારી;

કોયલની છે બલિહારી ! દીપે ૪

કોયલો કૂંક કૂંક કૂંક કરી રહે ॥ પંચમ સૂર અનુસારી,

ધટ્ટ ઘટામાં પડ્યા પડે ને ॥ કુંજ દીપી રહ્યો સારી;
મનોહર કામજુગારી ! દીપે૦ ૫

દ્રાક્ષને માંડવે લાખો દરાખો ॥ લીલી લોચનઠારી !
કુમળા બપોરના તાપે તરસ્યાના ॥ હાથ લોભાવનારી;
કંડે કંડક કરનારી ! દીપે૦ ૬

ગિયા ગુલાબ, ને આવી ગુલાબી ॥ ટાટની તો હવે વારી !
વાયે સવારમાં મંદ સુગંધિત ॥ શીતળ સમીર સુખકારી;
અંગે ઉમંગ વધારી ! દીપે૦ ૭

રંગ્યાં ઉમંગમાં પશુ, પંખી નર ॥ નાર કુમાર, કુમારી,
સર્વે સંજોડે રમે, જમે કોડે, ॥ નાર કુમાર, કુમારી;
મુખે મીઠો હોશી ઉચારી ! દીપે૦ ૮

હોરીના સૂર ધૂમી રહ્યા યોગમ ॥ યોગમ લગન છે જારી,
લગનસરા તો વસંતેજ સોહિ ॥ વસંત છે લગન આચારી !
જેણે રચી અજન્મ તૈયારી ! દીપે૦ ૯

એ રીતે આ રતે પાંચે ઈન્દ્રિય ॥ ને હૃદય રીઝ્યાં સંસારી,
હોળી રમણ, આ હરખ મરણની ॥ રીત સ્વાભાવિક ધારી;
ગણો ચાલ ગંદી નહારી ! દીપે૦ ૧૦

સંત સતવે ભગવંત વસંતે ॥ ઉચ્ચ સ્વરે લલકારી,
જેણે જગતમાં યોગમ ફરતી ॥ આવી અનુપ ઉપકારી;
લલિત લીલા વિસ્તારી ! દીપે૦ ૧૧

જય ! જય ! જય ! સચરાચર સુંદર ॥ જય ચિદ્રૂપ બયહારી,
જય ! જય ! એક અકળ, બ્રહ્માંડ ॥ અખંડ અખિલ વિહારી;
નવલ તન મનના ધારી. દીપે૦ ૧૨

ગુણનું કજોડું—વહેમી સ્ત્રીનું વર્ણન.

ગરબી (સમઘડકો)

કેવું આ કળેડું તે કહેવાય, દેશી કહેને તમે કેવું આં ટક.	
પુરુષ તો બણ્યો ને ગણ્યો છે ઘણો ગુમાની આ;	
સ્ત્રીથી ન સ્વભાષા શુદ્ધ બોલાય.	દેશી૦ ૧
ભાઈ તો ભૂગોળ ને ખગોળમાં ધૂમે છે;	
બાઈનું તો ચિત્ત ચુલામાંલ.	દેશી૦ ૨
પુરુષ આ પ્રવીણ પુરો પુસ્તકો રચે છે;	
પેલીથી ન પત્રએ વંચાય.	દેશી૦ ૩
ભાઈ તો સ્વદેશને સુધારવા મથે છે;	
બાઈ કહે 'હું જોઈ શી રીતે થાય'.	દેશી૦ ૪
પુરુષ ધૂન ઢાંગીનાજ ઘાટમાં ફરે છે;	
તે તો ઘેર પેલીથી પૂંજય.	દેશી૦ ૫
ભાઈ તો સભામાં જઈ સુભાષણો આપે;	
બાઈ જઈ રાજવીઓ ગાય.	દેશી૦ ૬
પુરુષ તો પધારે સુધારાની મંડળીમાં;	
પેલી પાપો મંડળીમાં જાય.	દેશી૦ ૭
ભાઈ તો નસીબનો નકાર કરે મૂળથી;	
બાઈ તો ગરોડા પૂઠે ધાય.	દેશી૦ ૮
પુરુષ તો પવિત્ર પરમ ઈશને પૂજે છે;	
ગોવાળની ગઢીચી પેલી ચાલ.	દેશી૦ ૯
ભાયડો ન બુલચીએ ભુંડું કદી ભાખે;	
ભુંડણી વિવાહે વિષ્ટા ખાય.	દેશી૦ ૧૦

- દેશીઓ, ન દોષ દેશો, જો કદી એ બાપડો;
હારી કરે એ પોંડા વિદાય. દેશી૦ ૧૧
- છેકજ ન્યાં આવી રીતભાત મતિ જુદો છે;
પ્રીત તે શી રીતે રે અંધાય. દેશી૦ ૧૨
- વાત શું કરે ને અરે ચીત તે શું એ કરે ?
એક એકને ન ન્યાં સુહાય. દેશી૦ ૧૩
- ચાલતા વહેવારની તો વાતજ તજવી;
એણેજ રણસ્તંભ રે રોપાય. દેશી૦ ૧૪
- વિદ્યાના વિનોદકેરો વાત કદી કહાડે;
બહીલું બહીલું પેલો જોય ત્યાંથી. દેશી૦ ૧૫
- વર્તમાનની વાત એને નહિ ગોઠે;
એનો તો જુદીજ છે દુનિયાય. દેશી૦ ૧૬
- એને ઝોડઝપટની, કે કામણ દુમણનીજ વાત;
કે ફૂટવા જવાની રે સદાય. દેશી૦ ૧૭
- એ તો જાણે ખાતું પહેરવું ને ઓઢવુંજ;
કે નજર ઉતારના ઉપાય. દેશી૦ ૧૮
- ઝાઝું શું કહેવુંરે થોડું લખે ઘણું માનજે !
અભણ બહેમી મુરખની એ રાય. દેશી૦ ૧૯
- વયનું રે કળેકું કદી હોય, હાય હાય થઈ;
ભુંકું ભુંકું ભુંકું બહુ ભણાય. દેશી૦ ૨૦
- રૂપનું કળેકું પણ વિરૂપરે મનાય છે;
ગુણનું કળેકું ના ગણાય ? દેશી૦ ૨૧
- કેમરે લગાર કંઈ વિચાર કરો, નાર, નહિ કે;
નરથી આ કળેકું કેમ વેદાય ? દેશી૦ ૨૨

ગુણોનું કળેકું સર્વથી સંસારમાં;

લાલ જોતી ન કદી હોલાય.

દેશી૦ ૨૩

લાલ એ લાગી રહી છે ઠામઠામ નવલરામ;

આંખ જો ઉઘાડો તો દેખાય.

દેશી૦ ૨૪

બાલ્લભનાં તમામ નુકસાનનો ઉપસંહાર.

ગરબો (સપ્ત ચોકા)

હારે નામ બાળલગનનું બાળો !

બાળો કે ખાડામાં ધાલોરે ! નામ બાળ૦ } ૮૬.

બાળલગનનું નામજ સૂણતાં, આવે મને કંટાળોરે; નામ૦

બાળલગનનાં દુઃખ દેખીને, દેશ થઈ ગયો કાળોરે; નામ૦

બાળ બિચારું શું સમજે એમાં ? ઠાઠ શો માંજો ઠાલોરે; નામ૦

દેવ ઉપર શીદ દોષ મૂકો છો ? પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ ચાલોરે; નામ૦

બાળલગનની ભુંડી રહી, આંખ ઉઘાડી બાળોરે; નામ૦

ભુંડી રંડાએ સુકવી નાંખ્યો, સુંદર દેશ રસાળોરે; નામ૦

બાળલગનથી તો બાળકમળનો, પાયો પૂર્ણ પ્રજાળ્યોરે; નામ૦

ઉઘમ હોંસ પરાક્રમ આદિ, સહેજે બળી ગઈ ડાળોરે; નામ૦

બાળલગનથી તો વિદ્યાવૃદ્ધિનો, મારગ મૂળથી ખાળ્યોરે; નામ૦

“મદ્દ બણ્યા, તો કે પરણ્યા છીએ, ધનમાં આ

ઉભી ધાડોરે;”

નામ૦

બાળલગને બળખુદ્ધિ હરીને, સુખનો સંભવ ટાળ્યોરે; નામ૦

હુન્નરકળામાં પાછળ પાડી ! પૈસો વિલાતે વાળ્યોરે; નામ૦

બાળલગનથી હોય કળેકાં, દુઃખ દુઃખ જોમાં હુન્નરોરે; નામ૦

બાળલગને હડહડતો આણ્યો, કળિજીગ કાળ કરાજોરે;	નામ૦
બાળકનાં માખાપ બને છે, બાર વરસનાં બાજોરે;	નામ૦
બાળલગને તો ઢીંગલા ઢીંગલી, સરખાં બન્યાં નર-	
નારોરે;	નામ૦
ભર જોબનમાં ઘડપણ આણ્યું, આણ્યો મરણનો	
વારોરે;	નામ૦
બાળલગને બન્યો, બળહીન, ખીકણ, આપણો સધજો	
રસાજોરે;	નામ૦
બાળલગને અરે ખાયલો કીધો, ભરતનો ખંડ	
યશાજોરે;	નામ૦
બાળલગન દુઃખ સકળતું મૂળજ, કળિજીગ એજ	
વિચારોરે;	નામ૦
બાળલગન તજી, નવલ સ્વજન સૌ દેશને દૂખતો	
તારોરે;	નામ૦

ફિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજને સારુ.

લાડી વિદાય.

ગરબી ૧ લી. (સપ્તચોકો ત્રિતાલ)

આજ હોય સાસરે લાડી વિદાય કરે,

આશરે, ઈશ તારે !

ઈશ, તું રક્ષણ કરજોરે એનું;

એનું ન અન્ય કો લાયરે !

આશરે૦

૧

સાસરી હોય સુંવાળી ધણેરી;

તો પણ કહ્યું કહેવાયરે.	આશરે૦	૨
ગામ અન્નણ્યું ને ઠામ અન્નણ્યું;		
જન અન્નણ્યા માંછ રે.	આશરે૦	૩
ખાવું પોવું પણ પરમરજી પર;		
ભૂખે મુખે ન મગાય રે!	આશરે૦	૪
નિત્યનાં નીઝણ કરતાં શોખવાં શું;		
આ વ્રત કાઢ્યું વડાય રે ?	આશરે૦	૫
ખોલવું તો પૂછ્યું, ચાલવું ચલવ્યું;		
કહેલુંજ કરવું સદાય રે.	આશરે૦	૬
બાર વરસની બાળકીએ ક્યમ;		
ઠાવકાં આમ થવાય રે ?	આશરે૦	૭
રમતી કૂદતી હરણીએ તો ક્યમ;		
પગલાં ભરાવ્યાં ભરાય રે ?	આશરે૦	૮
લાડે રમેલીથી કેમ ચરણ મુખ;		
ને મન બાંધી મુકાયરે ?	આશરે૦	૯
જીવતાં જડ થઈ પુતળાં પેડે;		
નચવ્યાં કેમ નચાય રે ?	આશરે૦	૧૦
જોગો જતીનો ન જ્યાં ગતિ ચાલે;		
તે કેમ કહો એથી થાય રે ?	આશરે૦	૧૧
થાઓ કે નહિ પણ નિશ્ચે કરે છે;		
એમજ સુકોમળ બાળાય રે!	આશરે૦	૧૨
એથી અધિક કંઈ હોય ત્યારેજ;		
નવલ્લ સાસરી નિંદાય રે ?	આશરે૦	૧૩

ગરબી ૨ જી. (ચોથાકા)

સાસરે જતી છોડીનો ઉત્તર.

માઁ તું મારી, છોડને શોક નકામો, } ૨૬.
છોડી સાસરો વીણુ ક્યાં વિસામો ? }

સાસરો તો સર્વે સ્ત્રીને શીર સરજી,
એમાં સુખ શોભા સકળ સુંદરજી;
ચાલી આવી રીત એ તો વરધરજી. માડી૦ ૧

માટે તમે ધીર ધરી મને આપો,
મને તો સહેજે હોય સંતાપો;
ગમે ન જવું મેલી માયાળુ માઆપો. માડી૦ ૨

કાપીને કોમળ કેળની ડાળી,
જાણે ખોદી ઠામ કઠણમાં ધાલી;
રૂએ રૂએ આસુંડાં તે ઢાળી. માડી૦ ૩

કલેઝું માફ તો ફડફડ થાએ,
પીપગનાં પાન પેડે કંપાએ;
મારે મન પૃથ્વી રસાતળ જાએ. માડી૦ ૪

એવું મને લાગે છે સહજ સ્વભાવે,
સાસરોએ જવું પ્રથમ કોને ભાવે ?
સહેજે સદા સર્વને રડવું તો આવે. માડી૦ ૫

તોપણ આ શોક ક્ષણિક ગણુ મારો,
ઉડો ને ગાઢો બહુજ છે તારો;
દુઃખી મારા દુઃખમાં હોય વધારો. માડી૦ ૬

સાસરીએ દુઃખ તો પહેલું પલ્લામાં,
 તમે કહ્યાં તે બધાં દુઃખ સાચાં મા;
 તોપણ સહ્યાં વણુ શો છુટકો છે મા ? માડી૦ ૭
 માટે મા, શોક તજી કહો પ્રીતે,
 સાસરીએ સુખી થવાય શી રીતે ?
 પરાયાં હોય પોતીકાં નીત્યે. માડી૦ ૮
 શાખાશ ! શાખાશ ! સુતા મતિ તારી !
 સકળ કરી સકળ કેળવણી તં તારી !
 સુખી રહે આ હોલા નવલ શોખ ધારી. માડી૦ ૯

ગરબી ૩ જી (અષ્ટયોગ ત્રિતાલ)

શિક્ષાસૂત્ર.

સાંભળ, સાસરે વાસ કર્યાનાં,
 સૂત્ર પવિત્ર મર્માળારે;
 અક્ષરે અક્ષર અંતર કોતરી,
 રાખજો કોમળ બાળારે. ટેક.
 કામ કંઠણ બહુ કરવાં પોતીકાં,
 જે છે છેક પરાયારે;
 એવું કરવું તો ઈશ્વર હાથે,
 પણ આપણે થાવું હાથારે. સાંભળ૦ ૧
 પ્રેમ વિના પર પ્રેમ પમાય ન,
 કેમે કરી કો કાળેરે;
 માટે પ્રથમ તો આપઅંતર ભર,
 અસુરપક્ષ પર વાલેરે. સાંભળ૦ ૨

શ્વસુરપક્ષ છે પક્ષજ તારો,
વિચારી ને ચિત્ત માંહીરે!
જે કુળ ઉપજી ઉછરી હેતે,
ત્યાં તો થઈ તું પરાઈરે!

સાંભળ૦ ૩

ધર તે સાસરકુંજ હવે તુંજ,
આ તો પિએર સૌ કહે છે રે;
ભાઈ ભોળાઈ આપે રીઝી જે,
બાપડી એન તે લે છે રે!

સાંભળ૦ ૪

હક હીયાંથી ગિહ્યો, એટો ત્યાં,
કહણ વચન આ કહેતાં રે;
હૈયું માંડે ઉથલાઈ નાએ,
આંખે આંસુ વહેતાં રે.

સાંભળ૦ ૫

પરધરનું ધન પુત્રી કહાવે,
સાચું આજ મેં માણ્યું રે;
મુખ દેખીશ હવે હું જ્યારે તે,
સાચું સરળ એ જાણ્યું રે.

સાંભળ૦ ૬

જાણી શ્વસુરકુળ કુળ ને તાંડે!
રહેજે રોજ તે રૂપે રે;
તેની શોભાએ શોભા તારી,
મુખે મુખ દુઃખ દુઃખેરે.

સાંભળ૦ ૭

“પિએર પનોતું રાખો પ્રભુ, પણ,
સાસંડે તો ધર માંડે, રે”;
એમ વિચારી મનસા વાચા,
કર્મણા કરે તે પ્યાંડે રે.

સાંભળ૦ ૮

પ્રેમે પોતીકું એમ ગણ્યું કે,
 સહેજે પોતીકું થાશે રે;
 સાસુ, નણંદ, વર, દીયર, સસરો,
 સર્વે ચિત્તથી ચા'શે રે.

સાંભળ૦ ૯

વખતે વચન કડવાં કહે તો પણ,
 વિનય ન તજવો તારે રે;
 “વનો વેરીને વશ કરે છે”,
 મંત્ર એ મોઘો બારે રે.

સાંભળ૦ ૧૦

“કામ કર્યાં તેણે કામણુ કીધાં”,
 એ કહેવત છે સાચી રે;
 દોરા ચિટ્ટી ને છુમંતરની,
 કથની કપટી કાચી રે.

સાંભળ૦ ૧૧

વિનય, વિવેકને વાંલ વધારી,
 ધરો ધોરજ, કરો કામો રે;
 સદા સુધકતા, સદ્ગુણુ ગ્રહીને,
 નવલ કહે સુખ પામો રે.

સાંભળ૦ ૧૨

ગરબી ૪ થી (રાગ ઉપરના)

શાણાં, સુધક સદ્ગુણો, બની બેની,
 સાસરે સુખીઆં થાજે રે!
 સંસારે સૌને સ્ત્રીકર્તવ્યો,
 કરી પરમ પદ પાજે રે!
 છ'ર મિળજ તો ત્યાગજ કરવો,
 જો સાસરીએ રહેવું રે!

શાણાં ૧

શાશ્વપણે સૌ સાથે બોલવું,
ચાલવું, લેવું દેવું રે.

શાશ્વાં ૨

મધુર વચન, છે મધથી મીઠાં,
જનમન રંજનકારી રે;
નારીનું બૂપણુ-નારીજ નહિ જો,
નઅપણું ન ધરનારી રે.

શાશ્વાં ૩

સ્વજન, પરજન, દાસ દાસીયું,
વધવું વિધિ વિવેકે રે;
સૌ સાથે સૌ લાયક ચાલવું,
માલવું મારગ સીધે રે.

શાશ્વાં ૪

વણુ કહે મન વર્તી વરતવું,
સાસરે સાને અનુસરતું રે;
પિયુરંજન પર તો મન નિશ દિન,
ખંતે અખંડજ ધર તું રે.

શાશ્વાં ૫

પ્રેમે પિયુમન રંજન કરવું,
માનિનો ધર્મ એ મોટો રે;
ચાર પદારથ એથી પમાયે,
અન્ય ઉપાય તે ખોટો રે.

શાશ્વાં ૬

સ્વામી સંબંધે શ્વસુરપદ્મની,
સેવા કરવી સુરીતે રે;
માતપિતા સમ સાસુસસરા,
માનવા મનથી નિત્યે રે.

શાશ્વાં ૭

પોતાનુંજ ધર હવે થયું જો,
તે તો સંભળાવું બાવે રે;

ધર ગાઠવણી તો ગારીના,
મરવો ધર્મજ કહાવે રે.

શાણાં ૦ ૮

રાતદિવસ મથી મરે મરદ જો,
કરવા ધરમાં કમાણી રે;
આણી કમાણી ન વાપરી જાણી,
બાયડી નહિ હે ભુંડાણી રે.

શાણાં ૦ ૯

શાણીં સુધડ સ્ત્રી રોજ કરે છે,
રુડી વ્યવસ્થા ધરની રે;
કરકસર કરે, રહે સૌ સરખી,
શોભા વધારે વરની રે.

શાણાં ૦ ૧૦

ધર જોઈ ધરધણિઆણીનું,
મૂલ કરે સૌ કોઈ રે;
જો ધરમાં ગુંચવાડો દેખે,
કહે "કુચડ ફટ મોઈ રે."

શાણાં ૦ ૧૧

સુધડનાં ધરબાર, ને ઝોરડા,
આરસ જેવાં રૂપાળાં રે;
સદા સુધડ રહે સુધડ સુંદરી,
રાખીં સુધડ બાળબાળીરે.

શાણાં ૦ ૧૨

બાળકની સંભાળ કેળવણી,
સ્ત્રીનો ધર્મ એ ત્રીજો રે;
તણે ધર્મ સરસ ને સરળ જો,
પાળ્યા તો પ્રભુ રીઝ્યો રે.

શાણાં ૦ ૧૩

પ્રભુને પ્રાર્થનાથી પારાં,
કર્તવ્ય કર્મો કરવાં રે;

જપ તપ વ્રત ઉપવાસ મૂકી પથ,
પ્રેમે પતિવ્રત ધરવાં રે.

શાલ્યાં ૧૪

પતિવ્રતા પતિને અનુસરતી,
હીડે હરધર્મ હેતે રે;
તેની મરજી તેએ એની મરજી,
જીવનદોરી તો તે છે રે.

શાલ્યાં ૧૫

પ્રાણથી પ્યારો ગણી પિયુને,
અનન્ય ભક્તિ કરતી રે;
દુર્જન દુષ્ટને દેખીજ દુરથી,
આધી એ એસરતી રે.

શાલ્યાં ૧૬

નિર્જન વન, ને નિર્ધનતામાં,
રહે પિયુ પાસજ હરખે રે;
સ્વામી વિના નહિ સ્વર્ગે સોહાએ !
સ્વામી સંગે સુખી નરકે રે !

શાલ્યાં ૧૭

સતિ પતિથી છૂટી પડે નહિ,
છાયાવત્ ગત એની રે;
પતિવ્રતાનું પરમ તત્ત્વ છે,
પતિજ, સાંભળ એની રે.

શાલ્યાં ૧૮

એની પતિવ્રત ધારી ધૌરજથી,
કુળની કીર્તિ વધારી રે;
વિશ્વંભરનો રાખી ભરોસો,
રહેજે, એ બેટી વિચારી રે.

શાલ્યાં ૧૯

સુખી તું સદા હોજે ઉભય સ્થળ !
કર મંમળ ! લાડબેલીરે !

માની કૂંપ વખાણજે વા'લી !
માનો નવલ શીખ છેલ્લી રે.

શાશ્વતં ૨૦

સ્ત્રીસ્વરૂપ.

ગરબી.

સંસારનું નર છે નાર,

સજન સંસારનું નર છે નાર.

સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર.

ટક.

સજન, સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર:

ધૂળધાણી બધું નિરધાર, એ વણુ. ધૂળ૦

સુંદર સ્ત્રીનું મુખકું, સુંદર સ્ત્રીનું તન;

સુંદર સ્ત્રીના બોલડા, સુંદર સુંદર સ્ત્રીનું મન ! સજન સં૦ ૧

સુંદર સેવા સ્ત્રી કરે, સુંદર ધરેજ સ્નેહ:

સુંદરતા સંસારમાં, બરનારી નારીજ છેય ! સજન સં૦ ૨

આપે જન્મજ જગતને, પાળે પૂરણ પ્રીત !

એનાજ નામ આધારથી, કહાવે ઈશ્વરો અંબા ખચીત !

સજન સં૦ ૩

મીઠું બોલી મન હરે, ટાળે તન પરિતાપ;

આક્રતમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે એ નરનેજ આપ.

સજન સં૦ ૪

ધરણી ધરનો સ્તંભ છે, ધરનું ધરણીજ માન;

ધરણી ધરનું ધરણું છે, ધર ધરણી વિનાનું સ્મશાન.

સજન સં૦ ૫

ઘડપણમાં ઘરણી સમી, સેવા કોથી ન હોય;
સ્વર્ગે પણ સંગે ગઈ, તે તો નારીજ ! નર નહિ કોય.

સજન સં૦ ૬

ધન ધન નારી નામને, પ્રેમી પરમ અપાર !
પાળે પ્રેમે સર્વને, એતો આઘ શક્તિ અવતાર.

સજન સં૦ ૭

નિંદા એની જે કરે, તે પાપી ગુણુચોર !
દુર્ગુણને દરીએ ટુંબે, તોએ દોલડે દયાનુંજ જોર.

સજન સં૦ ૮

ગોરી કૂત્ર ગુલાબનું, સૂકે કે કરમાય;
કે કોહે વણ કાળજી, તોએ જનતિસુગંધિ ન જાય.

સજન સં૦ ૯

શાસ્ત્રી, પુરાણી, પંડિતો, શાણા સજનન સર્વ !
સાચે સાચું હું કહું, તમે માનો મૂકી મનગર્વ !

સજન સં૦ ૧૦

દીસે દુર્ગુણ આજ અહુ, નથી એની કંઈ નાજ;
પણ એ દુર્ગુણી મૂર્ખ કે, જે છે તે તમારાજ કાજ.

સજન સં૦ ૧૧

આદિ દમ્યંતી, સૌતા, દ્રૌપદી આદિ અપાર;
થઈ ગઈ અહુ ગુણુવંતીઓ, તે હતી નારીજ નિરધાર.

સજન સં૦ ૧૨

ધર્મે કંમે ન કેળવો, ના'પો કંઈ પણ જ્ઞાન;
રાખો જે હેવાન તો, કયમ હોય ન એ હેવાન !

સજન સં૦ ૧૩

હા! અમળાઓ હાયરે! હાલ છેજ હેવાન!

ખાવું પીવું ખેલવું, એ ત્રણતુંજ જેને જ્ઞાન. સજન સં૦ ૧૪

જ્યાં હેવાનજ હારનો, સધજો મુંદર સાથ;

ત્યાં જીવ્યાથી તો ભલું, ખરે મરણ નવલ જો નાથ!

સજન સં૦ ૧૫

નીતિનો ચીલો.

ગરબી (ત્રિઅઠા)

ચાર* ચાક્રો આ નીતિના, ——— નરનારીરે;
 ધારો ધરી ઉર ખંત, કહું છું વિચારીરે.
 ભાવ પંથે ભુંડા ઉંડા, ——— નરનારીરે;
 છુપા કુવા છે અનંત, કહું છું વિચારીરે. ૧
 જેના વિવિધ મનોહારી, ——— નરનારીરે;
 વેલે છવાયાં મુખ, કહું છું વિચારીરે.
 જે ઝૂંઝોએ પગ મૂકતાં, ——— નરનારીરે;
 હોયજ અનહદ દુઃખ, કહું છું વિચારીરે. ૨
 એ ગોઝારા દ્રુપમાં, ——— નરનારીરે;
 પડ્યા હજારો અગ્નણ, કહું છું વિચારીરે.
 હસવામાં ખસવું થયું, ——— નરનારીરે;
 ગયા રૂંધાર્થ પ્રાણ, કહું છું વિચારીરે. ૩
 માટે ચિત્ત ચેતી તમે, ——— નરનારીરે;
 ચાલો ચોલે ચોલેજ, કહું છું વિચારીરે.

ચીલો એ પ્રાચીન છે, ——— નરનારીરે;
સુંદર સુખકર સે'જ,^૧ કહું છું વિચારીરે. ૪

ચીલાની એ બાગુએ, ——— નરનારીરે;
અખંડ તરુવર હાર, કહું છું વિચારીરે.
શીતળ છાંયે શોભીતી, ——— નરનારીરે;
ફળ અમૃતમાં છે સાર, કહું છું વિચારીરે. ૫

ચીલે ચાલવું સે'લ છે, ——— નરનારીરે;
સીધો સમતળ^૨ છેક, કહું છું વિચારીરે.
છે કુંચન રજા છાંટીઆં, ——— નરનારીરે;
ગુલજલ^૩ બહેક બહેક, કહું છું વિચારીરે. ૬

કોણ અભાગી આ ચીલો, ——— નરનારીરે;
છોટી હોંડે કુવાટ, કહું છું વિચારીરે.
મારગ પણ એ પાંસરો, ——— નરનારીરે;
નહિ ભો કે ન કિયાટ, કહું છું વિચારીરે. ૭

ચીલાથી ચૂકી જરા, ——— નરનારીરે;
આડાં અવળાં ન જાઓ! કહું છું વિચારીરે.
ઠગવાડીના ઠાઠથી, ——— નરનારીરે;
ભૂલી શોદ બરમાઓ! કહું છું વિચારીરે. ૮

ચીલો ચૂક્યાં તેમણે, ——— નરનારીરે;
આખર આધોજ થાપ, કહું છું વિચારીરે.

પર વીતે ચેતેજ, તે——નરનારીરે;
ખરાંજ ચતુરાં બાપ + ! કહું છું વિચારીરે. ૯

આજ ચોલે ચાલી ગયાં,——નરનારીરે;
પૂર્વે સર્વે સુગ્ગણ, કહું છું વિચારીરે.

પાન્યા પરમાનંદ પદ, નરનારીરે;
નિશ્ચલ નવલની વાણ, કહું છું વિચારીરે. ૧૦

“ મારી ભરતમૂર્તિ ”—સ્વદેશસ્તોત્ર.

ગરબી.

મારો ભરતમૂર્તિ !

રૂપાળી સુયશાળી, સુશીલ પુનિત } ટેક.
તારા ચરણ ચૂમી,

આનંદે વંદુ જય હરદમ × નિત્ય !

સૌ સૌમાં કાંક વિશેષ છે !—

પણ તું તો અલૌકિક એકજ છે !—

મારો ભરતમૂર્તિ—

૧

કોણ આવે હિમાલયની હારે ?

કોહિનરે અન્ય હીરા હારે;

+ એ મારા બાપ એટલે વા'લા જે પારકાને વીતે તે જોઈનેજ
પોતે ચેતી ચાલે, તેજ ખરેખરાં ચતુર સમજવા, મતલબ કે અની-
તિના ખાડામાં જે પડે છે તે ગમે એટલાં ચતરાં (ચતુરાં) થઈ ને
ફરે છે, પણ ખરું જોતાં જરાએ ચતુર નથી.

× પ્રત્યેક શાસ્ત્રની સાથે, હમેશાં.

વણુ શેલડી સરસ સાકર આરે ?

મારો ભરતભૂમિ— ૨

શી કળદુપતા સ્થળ સ્થળ સોહે !—

નવરંગી રમણી મુજ મનડાં મોહે !—

બણે વાડો વિશ્વંભરનીજ હોએ.—

મારો ભરતભૂમિ— ૩

સાથે વિશ્વંભર વાલો તું ઝાઝી,

સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધો સાથ;

તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાથ.—

મારો ભરતભૂમિ— ૪

દેખી દુનિયા મરે છે દોલ દાઝી,

પણુ ફીકર ન રાખ પ્રભુ તું રાથ;

હાય ! હાલ તેની છે ઈતિરાથ !—

મારો ભરતભૂમિ— ૫

તારો વાંક નથીજ, તથાપિ એ,

અમે બ્રહ્મ કપૂત મૂંઢ પાપીએ;

દેવ છેક દુબ્યો !—હથએ !—

મારો ભરતભૂમિ— ૬

મદ, આળસ, ઈર્ષ્યા ને અનીતિ,

મતિ મતલબી, આંધળો નીચ અતિ;

સુખ સાર્વજનિક સમજે ન રતિ.—

મારો ભરતભૂમિ— ૭

જાણી જન્મભૂમિભક્તિ તો નામે નહિ,

એક પેટની વેડ અખંડ લહી;

હથી ઝોડ બળદીએ કીધી ન કહીં.-

મારો ભરતભૂમિં—

૮

એવા જનને ધિક ધિક ધિકજ છે,
કીડી કાગડા એથી તો દીકજ છે;
જેને જાતિની દાઝ અધિકજ છે!-

મારો ભરતભૂમિં—

૯

હોટેંટાટ, કાફીર જે કહો,
જંગલીમાં જંગલી જે લોકો;
જન્મભૂમિ^૧ ભજન અનભિસ ન કો.-

મારો ભરતભૂમિં—

૧૦

સ્ત્રીઓ પણ અમળા જે બાકી,
તેણે દેશભક્તિ સખળા દાખી;
ઈતિહાસ છેજ એનો સાખી.-

મારો ભરતભૂમિં—

૧૧

જન જન્મી જન્મભૂમિ જે ન ચાહે,
સૃષ્ટિકર્મ વિરહજ રાક્ષસ એ,
રે રાક્ષસ રુડા સ્વપક્ષે રહે!-

મારો ભરતભૂમિં—

૧૨

આવા બ્રહ્મ સંગે ભંડાર્થ માતા,
જે જગતને સુજનતા^૨ મૂળ ગાતા;
જેનો જસ જશવંત હજી પણ ગાતા.-

મારો ભરતભૂમિં—

૧૩

૧ જન્મભૂમિની ભક્તિથી અનુભવ્યા કોઈ જંગલી લોક પણ નથી.

૨. સુધારો (Civilisation)

તું તો સત્વગુણી તત્ત્વજ વેત્તા,
દેશ દેશથી પંડિત જ્યાં વહેતા;
થઈ શિષ્ય સહોત્સાહે રહેતા.—

મારો ભરતભૂમિ— ૧૪

તારાં કાર્ય ત્યારે યવને બાળ્યાં,
મહા શીળ, નિર્મળ, બુદ્ધિવાળાં;
આ ! “દેવાં કમાડે પડે ન તાળાં.”—

મારો ભરતભૂમિ— ૧૫

સેવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ભૂમિ,
ધન્ય ભાગ્ય નવલની તું જન્મભૂમિ;
તારી ભક્તિ રંગેરંગ રહીજ ધૂમી.—

મારો ભરતભૂમિ— ૧૬

एकज वेण राखवा विषे.

राग बंलावर.

સદા રાખોરે, સદા રાખોરે, શાળાં સુજન સુજાણુ, } ૮૬.
એક વેણુ સુસત્યતું.

એકજ વેણુ ઉપર ચાલે, જુઓ,
સંસારનોરે, સંસારનોરે, બધો કાર-વેવાર,
હોય લાખોની આપ લે,
લોક ધંધારે, લોક ધંધારે, કરે ધમધોકાર—એકજ વેણુ ૧
એક વેણુ વીટયું વિશ્વ કાં,
વેપારી રે, નરનારી રે, નોકર ને શેક;
સર્વ જીવે રાજા પ્રજા,
વિશ્વાસેરે, વિશ્વાસેરે, ખરે વિશ્વમાં નેટ—એકજ વેણુ ૨

એક વેળુ વિના તો પા ધડી,
 ક્યમ બેળારે, ક્યમ બેળારે, રહી શકે કો જન?
 જઈ જંગલમાં એકેકથી,
 શું છટારે, શું છટારે, વસે જોજન જોજન-એકજાં ૩

એક વેળુ વિના ગુણુ કોટિધા,
 હોય તોપણુરે, હોય તોપણુરે, તેનું કોડી ન મૂલ;
 બાળક પણ હાંસી કરે,
 “એ તો જુડારે”, મળ્યું ડા'પણુ ધૂળ!-એકજાં ૪

એક વેળુ વિના નર રડવડે,
 જ્યમ રોકુંરે, જ્યમ રોકુંરે, ખર્ચુ ભીંતથી હોય;
 દામ ન ઠરવાનો મળે,
 ભમે ભૂલ્યોરે, ભમે ભૂલ્યોરે, બની બા'વરો સોય-એકજાં ૫

એક વેળુ ગયું તો સૌ ગયું,
 સૌ તુચ્છજરે, સૌ તુચ્છજરે, ગણે તરણાથી લોક;
 થાય હડે હડે જાય જ્યાં,
 પછી સાચુંરે, કદી સાચુંરે, બોલે તે પણ કોઈ-એકજાં ૬

એક વેળુ કારણુ દારૂણુ શાં,
 દુઃખ વેઠ્યારે, દુઃખ વેઠ્યાં રે, હરિશ્ચંદ્રે અખેદ!
 ભૂપતિ બલોરે પેલો ક્રાન્સનો!
 આવી આપે જે, આવી આપે જે, પડ્યો પાછો કેદ!-એકજાં ૭

† ક્રાન્સનો રાજ જોન જે લડાઈમાં હારી ઇંગ્લાંડમાં કેદ પડ્યો હતો તે કેટલાક કોલકરાર કરી પોતાના રાજ્યમાં પાછો આવ્યો, પણ લોકો તે શરતો કબુલ ન રાખી તેથી એ સત્યવાદી રાજ પોતાના વેણુ ખાતર આપોઆપ પાછો ગયો અને ત્યાં કેદખાનું લોગળું.

એક વેણુ સત્યનું રાખતાં,
 સુખ નિશ્ચયરે, સુખ નિશ્ચયરે, એક લોકે થોક;
 નિશ્ચય વાર નવલ કવે,
 અરે માતારે, અરે માતારે, જગતના લોક!-એકજગ ૮.

જૂઠું નહિ બોલવા વિષે.

ધોળ-રાગ બેલાવરનું.

જીવ કદીએ રે, નહિ વદીએ રે, જરા જૂઠું વચન; } ટેક.
 જૂઠું ^૧જન એ રે ^૨જહાનમાં.

આપી ઈશે વિશેષ પશુ થકી,
 અધ્યા વાણીરે, દયા આણીરે, કહેવા ઉરના વિચાર;
 તે તો ઢાંકી હુમેરી તેં,
 જગ ઠગવારે, જગ ઠગવારે, માંડયો વાણી વ્યાપાર! જૂઠું જન. ૧

સૂણુ! સત્ય સંસારનો સ્તંભ છે,
 જે આધારેરે, જે આધારેરે, એ ઉભો ખીન ધાક;
 જે વણુ કડક તૂટી પડે,
 જેને આંખેરે, વણુ શાખેરે, ધીરે જઈતું ન શાક. જૂઠું જન. ૨
 રે! શાખ ભુંડીજ જુઠાતણી!

છતાં સાચુંરે, છતાં સાચુંરે, એતું જુઠું મનાય;
 જેવા આવ્યો સાચ, પણ,
 પેલો ખૂસોરે, પાડી ખૂસોરે, મુઓ મૂર્ખ વૃથાય. જૂઠું જન. ૩
 જીવ! જીભ શીદ જૂઠું વટાણીએ?

વદે જૂઠ તો રે, વદે જૂઠ તો રે, ગૂઢ પાપી જનં;

પાપ પોતાનાં ઢાંકવા,
ન ઢાંકાયજરે, ન ઢાંકાયજરે, જાણુ નિશ્ચય મંન. જૂઠું જાન૦ ૪

ભુંડું છાણુ ઉડી ગોઝારમાં,
ધર્યું ઢાંકીરે, ધર્યું ઢાંકીરે, ઊડે ગંધાર્ધ આપ !

થૂ થૂ થૂ થાયજ તથા,
વૃથા બાંધેરે, મૂઠ બાંધેરે, ગાંડે એકનાં બે પાપ ! જૂઠું જાન૦ ૫

જીવ નિશ્ચય કરોને જાણુ તું,
તરે સત્યજરે, તરે સત્યજરે, હૂમે જુહું ઝાઝ;
તદપિ કાગળની કરામતી,
એ શા અર્થનુંરે, એ શા અર્થનુંરે, શોભે તાપ્તુતમાંજ ! —
જૂઠું જાન૦ ૬

છે જૂઠું જંજળની જળ જ્યાં,
એકે ખીજુંરે, ખીજે ત્રીજુંરે, ગુંથ્યું ગણ્યું ન ગણાય;
શું સંભાળે અભાગીઓ,
ઝટ જોતારે, ઝટ જોતારે, કો ટપ્પ ઝસાય. જૂઠું જાન૦ ૭

વાંક નજ કર, પણ કહોં થાય તો,
સાચે સાચુંરે, સાચે સાચુંરે, માની માગને માફ;
માફજ મળશે સો વસા,
નહિ તોએરે, નહિ તોએરે, ટળશે અંતર તાપ. જૂઠું જાન૦ ૮

જો અંતર્જામી અંતરે,
તે રાજરે, રહે રાજરે, વહે ઉર આનંદ;
અતુલ અનુપ નિજનંદ છે,
નિજનંદનેરે, નિજનંદનેરે, જાણુ શુંજ મતિમંદ? જૂઠું જાન૦ ૯

છે સત્યસ્વરૂપજ શ્રી પ્રભુ,
 એને વા'લુંરે, અન્ય વા'લુંરે, નથી સત્ય સમાન;
 છે સત્યસ્વરૂપને પરભવી,
 ક્યાં રહેશેરે, શું કહેશેરે, પૂછે નવલ નિદાન. જુડે જાન૦ ૧૦

બાલકપર પ્રીતિ ય સ્ત્રીનું ભૂષણ છે.

રાગ હાલરડાનો.

વાનતા કુળવંતી બોલાવે વા'લે બાળને,
 મીઠાં અમૃત ઝરતાં નયણે વયણે નિત્ય;
 નિત્યજ ખંતેથી ખાવાનાં બેલવણાં તથા,
 આપે કેળવણી સુખકરણી સુંદર રીત. વનિતા૦ ૧

વનિતા કુળવંતી, તે વા'લ અપારજ બાળપર,—
 પછી તે પોતીકું, પરનું કે જેનું હોય;—
 એને હૈયે ઉમળકો આવેજ જોઈજ બાળને,
 વા'લે બોલાવે તે વેળા શી સો'ય? વનિતા૦ ૨

આખો હીરાસી આપે! હસતું મુખ શું મધુર!
 શોભે શાં સુંદર મનરંજન ખંજન ગાલ!
 ઉઘડી અર્ધ અધરપરવાળી સુવર્ણ અબૂકતી,—
 ઝમક્યું ઝળગળ જણે નિર્ભંગ દોલનું વા'લ. વનિતા૦ ૩

એની વાણી તો નરમાશ મિઠાશ અજબ ભરી,
 જેણે બાળકનાં મન વશ થઈ જાયજ સે'જ;
 એને દેખે કે દોડી ભેટે હેતે અતિ,
 એનું કહ્યું કરે સદગું હરખે હરખેજ! વનિતા૦ ૪

રે વણુ કહે અતિ મન વર્તે છે તે તો સદા,
રડતાં રખે દુભાયે એનું દયાળુ દીલ;
છરાયાં છોડે પરાયાં પણ રે એને કલાગરા,
સાચે જાદુગરૂં જોવું એનું સુશીલ !

વનિતા૦ ૫

એનું કારણ પણ આધું નથી, સમજવું સે'લ છે,
સમજે સુંદરીઓ ! ઓ ! હિંદની આપે આજ;
એ નથી પીટ્યા કહી કદીએ બાળ ધમેડતી,
જે છે નહિ નારીનાં પણ કૃત્યાનાં કાજ.

વનિતા૦ ૬

લાજે કુળવંતી બોલતાંએ ઉંચે સ્વરે,
તો તે નિજ બાળક પર કેમજ હોય કઠોર !
વાણી કડવો કઠોર બાળ નંદોરજ હોય,
વાણી વા'લપની વશ કરે હરાયાં ઢોર.

વનિતા૦ ૭

વાણી વા'લપની વદવા સરજી છે સુંદરી,
રહો છે સુંદરીની સુંદરતા વા'લપ માંહ;
વા'લપ બાળ પર જામે જ્યારે શશી પૂર્ણ સમ,
ત્યારે નવલ અલૌકિક દેવીજ છે દેખાય !

વનિતા૦ ૮

વિશ્વંભરનો ઉપકાર.

ગીતચંદ્રાવળા નાના (ધ્રુવાખ્યાનનો રાગ)

જે જે ! વિશ્વંભરનાથ; હું તને વંદુ વારંવાર;
વારંવાર તું જે કરે જનપ્રતિ પ્રતિદિન ઉપકાર,
જે ઉપકાર ન હુંચો ગણાય;
અનહદ હદમાં કેમજ માય !

હહાડો રાત, પ્રભાત ને સાંજ
પળપળ સંભાળો છો રાજ! જે જે૦ ૧

પાળે, સંભાળે સદા તું તો અખલ જગતમાં જન,
જળચર ભૂચર, ખેચરને, વળી ઈંતરેચર પણ અન્ય.

અન્ય હશે બ્રહ્માંડ અખંડે,
તે સર્વેનાં દુઃખ તું ખંડે;
એક અનંત તું પુરું કરે;
આહા! આ તે અકળજ ખરે! જે જે૦ ૨

અકળ, અરૂપ, અનુપને હું કેવા! તે કહું કેમ?
તેમ એક આ તો દીસે નિત્ય કરવું વિશ્વનું ક્ષેમ!

વિશ્વનું ક્ષેમ ચહે ચિત નિત્ય,
કુંજરથી તે કીડી સહીત;
સર્વેની સંભાળ સમાન,
લે છે દેવ દયાળ નિધાન. જે જે૦ ૩

દયાનિધાન! કૃપાળુ! ઓ! કરુણાળુ કૌરતાર!
છે વિધવિધના વિશ્વમાં ભર્યા અન્નઉદકભંડાર.

અન્નઉદકભંડાર ભર્યા તે,
ખાઈ જીવે છે જગતજ ખાંતે;
ખાજ સુખદ, ને સ્વાદે ભર્યા,
વિધવિધનાં જે જાય ન ગણ્યાં. જે જે૦ ૪

જાય ગણ્યાં નહિ સર્વ તે સુખસાધન તે જે કીધ,
વૃક્ષ, વનસ્પતિ, વેલી ને પશુ પક્ષી ખનિજ વિવિધ.

પશુ પક્ષી વિવિધના હોયે,
નદી કુંગરીએ મનડાં મોહે;

શો કહું આકાશ સુંદર બહાર !

ધન ! ધન ! ઈશ રસ દાતાર. જે જે૦ ૫

ધૃતિર તું ઉપકાર તો કરે જન્મ્યાં ત્યાંથીજ સાર,
રે ! જન્મ્યાં પહેલાંય તેં પય નીપજવ્યું નિરધાર.

નીપજવ્યું નિરધાર તેં દૂધ,

તારી તો છે અગમજ યુદ્ધ !

અગમ ખેલ તો તારો અરે !

રુધિરનું દૂધ કોણુજ કરે ! જે જે૦ ૬

દૂધ ક્યુંજ રુધિરનું અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણુકાઈ,

એ ગુણુ ભૂલે એવું તે કોણુ લૂણુહરામોં નકાઈ ?

લૂણુહરામોં નકાઈજ હશે,

તે વિશ્વંભરને ભૂલશે;

વિશ્વંભરના ગુણુ અનંત,

ગાય પશુ પંખી જેવ જંત ! જે જે૦ ૭

જંત ઝીણાં જળામિદુમાં અગણ્યાં આંખે ન જણાય,

તે સર્વે સંભાળથી ધડયાં કરી કરામત કાય.

કરી કરામત તેં તો વડી,

સુખકર સર્વે અવયવો ધડી;

તે પ્રત્યેકનું પોષણ થાય,

તેવા સાજ સૃજ્યા વર્ણો ત્યાંય. જે જે૦ ૮

સાજ સૃજ્યા સુખના જગે જગરાજ ધરી દોલ દાઝ,

દાઝ અધિક ધરી વળી મૂકોં યુદ્ધિ માણુસમાંજ.

યુદ્ધિ વિવેકને જાણો અમૂલ્ય,

એ ભવસાગરનો છે પૂલ;

પૂલ ભવાખિધનો આંધી હસ્યા,
અંતર્જામી રૂપે વર્ણો વસ્યા. જે જે૦ ૯

અંતર્જામી ભોમીઓ થઈ, ઉભો ભવાખિધ પૂલ,
પૂલ ચૂકી વોહો તરફ વળે, તો પોકારી કહે ભૂલ.

પોકારી ભૂલ કહે છે તેહ,
વારેવારે વારે છેય;
વળા દયાળુ એ દેવનો કૃતિ,
કરું તું નવલ તત્પ્રત્યે રતિ.* જે જે૦ ૧૦

• પ્રીતિ.

○□*○*□*○*□*○*□*○*
○
* સ મા મ. *
○
○□*○*□*○*□*○*□*○*

પ્રખ્યાત ઇંગ્રેજી નોવલિસ્ટ સર વોલ્ટર સ્કોટ

કૃત

ટેલીસમેન

અથવા

તાવીજ

ભાષાંતર કરનાર

ધીમતરામ નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

કિંમત રૂ. ૧.

મળવાનું ઠેકાણું:—

બુકસેલર કરસનદાસ નારણદાસ—સુરત.

ઈનામ તથા લાયરી માટે મંજૂર થયેલું છે.

બહાર પડી ચૂકી છે.

ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ ટીકાકાર

સ્વર્ગસ્થ સાક્ષર

નવલરામ લક્ષ્મીરામ

કૃત

નવલ-ગ્રંથાવલિ

શાળોપયોગી આવૃત્તિ

ભાગ ૧

સંશોધન કરનાર

સા. રા. સાક્ષર હીરાલાલ વી. શ્રોફ.

બી. એ.

કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

મળવાનું ટેકાણું:—

બુકસેલર કરસનદાસ નારણદાસ

સુરત.

